TABVLA.

FINIS.

Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticus aduersus gentes.

De Ignorantia. Caput Primum.

I NON licet uobis romani imperii Antistites in aperto & ipso fere uertice ciuitatis præsidentibus ad iudicandū palam dispicere: & coram examinare quid sit liquido in causa christianorum: sed ad hanc solam spetiem auctoritas uestra de iustitię diligentia in publico aut timet aut erubescit inquirere: si denicp quod proxime accidit domesticis iudiciis nimis operata sectę huius infestatio obstruit uiam defensioni: liceat ueritati uel occulta uia tacitarum litterarum ad aures uestras peruenire: nihil de causa sua deprecatur: quia nec de conditione miratur: scit se peregrinam in terris agere: inter extraneos facile inimicos inuenire. Cęterum genus sedem spem gratiam dignitatem in cælis habere: unum gestit interdum ne ignorata damnetur: quid hic deperit legibus in suo regno dominantibus si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum: quo etiam auditam damnabunt ueritatem? Cæterum inauditam si damnent pręter inuidiam iniquitatis: etiam suspitionem merebuntur alicuius conscientię: nolentes audire: quod auditum damnare nō possint. hanc itacp primam causam apud uos collocamus iniquitatis odii erga nomen christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & reuincit: qui uidetur excusare ignorātia scilicet. Quid enim iniquius: q̄ ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur cum cognoscitur an mereatur: uacāte autem meriti noticia: unde odii iusticia defenditur? quæ non de euentu: sed de conscientia probanda est: cum ergo propterea oderūt homines: qa ignorant quale sit: quod oderunt: cur non liceat eiusmodi illud esse: quod nō debeant odisse? Ita utruncp ex alterutro redarguimus: & ignorare illos dum oderunt: & iniuste odisse dum ignorant. Testimonium ignorantię est: quę iniquitatem dum excusat condemnat: cum omnes qui retro oderant: quia ignorabant quale sit: quod oderant: simul ut desinūt ignorare cessant & odisse. Ex his fiunt christiani uticp de comperto: & incipiunt odisse qd' fuerant & profiteri quod oderant: & sunt tanti quanti & denotantur: obsessam uociferantur ciuitatem in agris: in castellis: in insulis ob christianos: omnem sexum ætatem conditionem etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen, quasi detrimento merent: nec tamen hoc ipso modo ad ęstimationem alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari: non libet proprius expediri: hic tantum urbana curiositas torpescit: amāt ignorare cum alii gaudeāt cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes: de prudentibus iudicantes: q̄ musicos de musicis malunt nescire: qa iam oderunt: adeo quod nesciant pręiudicant id esse: q̄ si sciant odisse non poterant: quando si nullum odii debitum deprędendatur optimum uticp sit desinere. iniuste odisse. Si uero de merito constet: non modo nihil odii detrahatur: sed amplius acquiratur. Ad perseuerātiam etiā iustitiæ ipsius auctoritate. Sed non ideo inquit bonum: quia multos conuertit: quāti.n. ad malum performantur: quanti transfugæ in peruersum quis negat tamen quod uere malum est: ne ipsi quidem quos rapit defendere pro bono audent: omne malum aut timore aut pudore natura perfudit. Denicp malefici gestiunt latere: deuitant apparere trepidāt depræhensi negant accusati: nec torti quidem facile aut semper confitentur: certe condemnati merent: dinumerant in semetipsos mentis male impetus: uel fato: uel astris imputant: nolunt enim suum esse: quia malum agnoscunt: cristianis uero quid simile? neminem pu

det: neminem pœnitet nisi plane retro non fuisse. Si denotatur: gloriatur si accusatur non defendit. Interrogatus uel ultro confitetur: dãnatus gratias agit. Quid hoc mali ẽ quod naturam mali non habet? Timorem: pudorem: tergiuersationem: pœnitentiam: deplorationem. Quod hoc malum est? cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum ẽ? & pœna fœlicitas: non potes domentiam dicere: qui reuinceris ignorare? Si certum est deniq; nos nocentissimos esse: cur a uobis ipsis aliter tractamur: q̃ pares nostri. i. cæteri nocẽtes: cũ eiusdem noxę eadem tractatio deberet peruenire. Quodcũq; dicimur: cũ alii dicuntur & proprio ore & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ suę cõmendationem: respõdẽdi altercandi facultas patet: quãdo nec liceat indefensos & inaudios omnino damnari: sed christianis solis nihil permittitur loqui: quod causam purget: quod ueritaatem defendat: quod iudicem non faciat iniustum. Sed illud solum expectatur quod odio publico necessarium est: confessio nominis non examinatio criminis: quando si de aliquo nocẽte cognoscatis non statim confessio eo nomine homicidæ uel sacrilegi uel incesti uel publici hostis: ut de nostris eulogiis loquar contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentia exigatis qualitatem facti: locum: numerum tempus conscios socios. Caput. ii.

d E nobis nihil tale cũ æque extorquere oporteret: quod cũ falso iactatur q; quisq; iam infanticidia degustasset: quod incesta contenebrasset: qui coci: qui canes affuissent. O quanta illius pręsidis gloria si eruisset aliquẽ: qui centum iam infãtes comedisset. At q inuenimus inquistionẽ quoq; in nos ꝓhibitam. Plinius. n. secũdus cũ ꝓuinciã regeret: damnatis q̃busdã christianis: quibusdã gradu pulsis: ipsa tamẽ multitudine perturbatus: quid de cætero ageret consuluit tunc Troianum imperatorem: allegans præter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse: q̃ cœtus ante lucanos ad canendum Christo & deo: & ad confœderandam disciplinam: homicidium: adulteriũ: fraudem: perfidiam: & cætera scelera prohibentes: tunc troianus rescripsit. Hoc genus inquirendos quidem non esse: oblatos uero puniri oportere. O sentẽtiam necessitatate confusam: negat inquirendos ut innocentes: & mandat puniri ut nocentes. Parcit: & sæuit: dissimulat: & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas cur non & inquiris? Si non inquiris cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouĩcias militaris statio sortitur: in reos maiestatis & publicos hostes omnis homo miles est: ad socios ad conscios inquisitio usq; extenditur: solum: christianum inquiri non licet: offerri licet: quasi aliud esset actura inquisitio q̃ oblatio. Damnatis ergo oblatum: quem nemo uoluit requisitum: qui puto iam non meruit: ideo pœnã quia nocens est: sed quia non requirendus inuentus. Itaq; nec in illo ex forma malorũ iudicandorum agitis erga nos: quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitẽdũ solis christianis ad negandum: cum si malum esset: nos quidem negaremus non uero cõfiteri tormentis compelleretis: neq; enim ideo non putaretis requirẽda: questionibus scelera quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione: qui hodie de confesso homicidia scientes homicidium q̃d sit: nihilominus ordinẽ extorquetis admissi: quo peruersius cũ pręsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione cogitis tormentis de cõfessione decedere: ut negantes nomẽ pariter utiq; negemus & scelera: de quibus ex cõfessione nois pręsumpseratis. Sed opinor non uultis nos perire: quos pessimos creditis. Sic n. soletis dicere: homicide nega: laniari iubere sacrilegũ si confiteri ꝑseuerauerit. Si nõ ita agitis circa nos nocentes. ergo nos ĩnocẽtissimos iudicatis. cum quasi ĩnocentissimos non uultis in ea confessione ꝑseuerare quã necessitate nõ iusticia damnandã a uobis sciatis. Vociferatur homo christianus sum. q̃d ẽ dici. tu uis andire q̃d nõ ẽ. ueritatis extorquẽ de prę

sides de nobis solis mẽdaciũ elaboratis audire. Hoc sum inquit qd' queris an sim: qd me torques in peruersum? confitebor & torques. quid faceres si negarẽ? plane aliis negãtibus non facile fidẽ accõmodatis: nobis si negauerimus: statim creditis: suspecta sit nobis ista puersitas: nequa uis lateat in occulto: quę nos aduersus formã: aduersus naturã iudicandi contra ipsas quoq; leges ministret. nisi fallor enim leges malos erui iubent non abscondi: confessos damnari pscribunt non absolui: Hoc senatusconsultũ: hoc principũ mandata definiunt: hoc impium cuius ministri estis ciuilis nõ tyrãnica damnatio est. Apud tyrãnos enim tormenta etiã pro pœna adhibeantur: apud uos soli quęstioni tẽperatur uestrã illis seruare legẽ usq; ad cõfessionẽ necessariam: etiam si cõfessione perueniatur: uacabũt: sententia opus ẽ: debito pœne nocens expungendus ẽ: non eximendus: deniq; illũ nẽo gestit absoluere: non licet hoc uelle: Ideo nec cogitur quisq̃ negare christianũ hominẽ oĩum scelerum reũ: deorum imperatorum: legũ morum naturæ totius inimicũ existimas & cogis negare ut absoluas: quẽ non poteris absoluere nisi negauerit. Pręuaricaris in leges: uis ergo neget se nocentẽ: ut eum facias inocentem: equidem inuitum iã nõ de pręterito reũ: unde ista peruersitas? ut etiã illud nõ recogitetis: sponte cõfesso magis credendũ esse: q̃ p uim neganti: uel ne compulsus negare: nõ ex fide negarit: & absolutus ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione: iterũ christianus. Cũ igitur in oĩbus nos aliter dispositis: q̃ cęteros nocentes ad unum concedendo: ut de eo nomine excludamur. Excludimur enĩ si facimus quæ faciunt non christiani: intelligere potestis non scelus aliquid in causa esse: sed nomen quod quędam ratio æmulę operationis insequitur. Hoc primũ agens ut homines nolint scire pro certo: quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credunt de nobis quę non pbantur: & nolunt inquiri: ne pbentur non esse quæ malunt credidisse: ut noĩe illius ęmulæ rationis inimicũ præsumptis non pbatis criminibus de sua sola cõfessione damnetur. Ideo torquemur confitentes & punimur perseruantes: & absoluimur negantes: quia nominis præliũ est. Deniq; quid de tabella recitatis illũ christianũ: cur non & homicidã? Sed homicida christianus: cur non & incæstus? uel quodcunq; aliud non esse creditis? In nobis solis pudet aut piget ipsis nominibus scelerum pronunciare. Christianus si nullius criminis reus est: nomen ualde infestũ: si solius nominis crimen est. Caput. iii.

q Vid quod ita plæriq; clausis oculis in odiũ eius impingunt: ut bonũ alicui testimonium ferẽtes admisceant nominis exprobationẽ. Bonus uir Caius Seius sed malus tantũ q christianus. Item alius ego Lucium sapientẽ uirũ repente factũ christianũ: nemo retractat: ne ideo bonus Caius: & prudens Lucius: quia christiãus: aut ideo christianus quia prudens & bonus. Laudant quæ sciunt: uituperant quæ ignorant: & id quod sciunt: eo q ignorant irrumpunt: cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare: q̃ manifesta de occultis prædamnare: alii quos retro ante hoc nomen uagos uiles improbos nouerant: ex ipso denotant q collaudant: cęcitate odii in suffragiũ impingũt: q̃ mulier: q̃ lasciua: q̃ festiua: quis iuenis q̃ Lucius: q̃ Amasius facti sunt christiani. Ita nomen emendationi ĩputatur nõnulli ẽt de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur: cõtenti iniuria dũ ne domi habeant quod oderunt: Vxorẽ iam pudicam maritus iã non zelotipus: subiectũ pater retro patiens abdicauit: seruũ iam fidelẽ dominus olim mitis ab oculis relegauit: ut quisq; hoc nomine emendatur offendit: tanti non ẽ bonũ quanti odiũ christianorũ: nunc igitur si noĩs odiũ ẽ. Quis noĩs reatus: quæ accusatio uocabulorum? nisi aut barbarũ sonat aliqua uox noĩs: aut infaustũ: aut maledicũ: aut impudicũ. Christianus uero q̃tum interprætatio ẽ de unctione deducitur. Sed & cũ pperam christianus pnunciatur a nobis. Nã nec noĩs est noticia penes nos de suauitate uel benignitate cõpo

situm est: oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innocuũ. At.n. secta oditur in homine utiq; sui auctoris. Quid noui si aliqua disciplina de magistro cognomentũ sectatoribus suis inducit? nõne philosophi de auctoribus suis nũcupantur? Platonici: Epicurei: Pythagorici et a locis conuenticulorũ & stationum suarũ stoici: achademici: atq; medici ab Erasistrato: & grãmatici ab Aristarcho: coci etiã ab Apicio: nec tamen quenq̃ offendit ꝓfessio nois cum institutione transmissa ab institutore: plane si qui ꝓbant malam sectã & ita malum & auctorẽ: is probabit & nomẽ malum dignũ odio de reatu sectę. & auctoris: Ideoq; ante odiũ nois cõpetebat prius de auctore sectã recognoscere. uel auctorẽ de secta. At nũc utriusq; ĩquisitiõe & agnitiõe neglecta nomẽ detinetur. nomen expugnatur: & ignotã sectã ignotũ & auctorẽ uox sola prędãnat. q̃a noiatur nõ q̃a reuicũtur: atq; ideo q̃si præfatus hęc ad sugillandã odii erga nos publici iniquitatẽ iã de cã ĩnocẽtię cõsistã: nec tantũ refutabo q̃ nobis obiiciuntur. Sed et ĩ ipsos retorquebo q̃ obiiciũt: ut ex hoc quoq; sciant hoies in christianis non esse: quę in se nesciũt esse simul uti erubescãt accusantes non dico pessimi optimos. sed iã ut uolunt cõpares suos. Respondebimus ad singula quę in occulto admittere dicimur: quę illos palã admittentes inuenimus. in quibus scelesti. in quibus uani. in quibus dãnandi. in quibus irridendi deputamur. Sed quoniã cũ ad oia occurrit ueritas nostra. postremo legũ abstruitur auctoritas aduersus eã: ut aut nihil dicatur retractandũ esse post leges. aut ingratis necessitas obsequii pręferatur ueritati de legibus prius cõcurrã uobiscũ ut cũ tutoribus legũ.

De legibus. Caput. iiii.

i Am primũ cum dure definitis dicendo. Non licet esse uos. & hoc sine ullo retractu humaniore pręscribitis. uim profitemini. & iniquã ex arce dominationẽ. si ideo negatis licere quia uultis: non quia debuit non licere qđ si quia non debet ideo nõ uultis licere. sine dubio id nõ debet licere: qđ male fit: & utiq; hoc ipso pręiudicatur licere: qđ bene fit. Si bonũ inuenero esse: qđ lex tua ꝓhibuit: nõne ex illo præiudicio ꝓhibere me potest? Quod si malũ esset iure ꝓhiberet: si lex tua errauit: puto ab hoie cõcepta est: neq; enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda: aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Licurgi leges a lacedęmoniis emendatæ: tãtũ auctori suo doloris incusserũt: ut ĩ secessu inedia de semetipso iudicarit: Nonne & uos quottidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totã illã ueterem & squalentẽ siluã legũ nouis principaliũ rescriptorũ & edictorum securibus truncatis & ceditis? Nõne uanissimas papias leges: quę ante liberos suscipi cogunt. q̃ Iulię matrimonium contrahi: post tantę auctoritatis senectutẽ heri Seuerus cõstantissimus principum exclusit? Sed & iudicatos in ptes secari a creditoribus leges erant: consensu tamẽ publico crudelitas postea erasa est in pudoris notã: capitis pœna conuersa ẽ. Bonorum adhibita ꝓscriptio suffundere maluit hois sanguinem q̃ effundere. Quod adhuc uos repurgandę leges latent: quas neq; annorũ numerus neq; cõditorum dignitas cõmendat: sed æquitas sola: & ideo cum iniquę recognoscuntur merito dãnantur: licet damnẽt: quo modo iniquas dicimus: immo si non puniunt etiã stultas? si uero facta: cur de solo nomine puniunt facta: quæ in aliis de admisso non de noie probata defendunt: incestuosus sum? cur non requirũt infanticidia? cur non extorquent? in deos. in cęsares aliquid cõmitto: cur non audior? q̃ habeo quo purger: nulla lex uetat discuti: qđ prohibet admitti quia neq; iudex iuste ulciscitur: nisi cognoscat admissum esse qđ non licet: neq; ciuis fideliter legi obseqtur: ignorãs q̃le sit quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli cõscientiam iusticię suę debet: sed eis a quibus obsequiũ expectat. Cæterũ suspecta lex est: quę probari se non uult. Improba autẽ si non probata dominetur.

Contra idola. Caput quintũ.

u T de origine aliquid retractemus eiusmodi legũ uetus erat decretum: ne quide us ab imperatore cõsecraretur: nisi a senatu ꝓbaretur. M. Aemilius de deo suo alburno: facit & hoc ad cãm nostrã: quod apud uos de humano arbitratu diuinitas pẽs tatur: nisi homini deus placuerit: deus nõ erit. homo iã deo ꝓpitius esse debebit. Tiberius ergo cuius tpe nomen christianũ in seculũ introiuit annuntiatũ sibi ex syria palestinæq; illic ueritatẽ illius diuinitatis reuelarat. detulit ad senatũ cũ prærogatiua suffragii sui senatus. quia nõ ipse ꝓbauerat respuit. Cæsar i snia mãsit. cõminatus piculũ accusatoribus christianoꝵ. cõsulite cõmentarios uestros. illic repietis primũ Neronẽ in hãc sectã. tũ maxime Romæ orientẽ cæsariano gladio ferocisse. sed tali dedicatore dãnationis nostre ẽt gloriemur. qui. n. scit illũ intelligere põt. nõ nisi aliquid bonũ grãde a nerone dãnatũ temptauerat & Domitianus prætio: Neronis de crudelitate: sed quia & homo facile cœptũ repressit: restitutis etiam quos relegauerat: tales semp nobis insecutores iniusti impii turpes: quos & ipsi damnare consuestis: a quibus damnatos restituere soliti estis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernũ diuinũ humanumq; sapientibus edite aliquẽ debellatorem christianoꝵ: at nos contrario edimus protectorem. Si litteræ Marci Aurelii grauissimi imperatoris requirantur: quibus illam germanicam sitim christianoꝵ forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur: sicut palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit: ita alio modo palam dispersit: adiecta etiam accusatoribus damatione: & quidem tetriore. Caput sextum.

q Vales ergo leges istæ quas aduersus nos soli exercent impii: iniusti turpes demẽtes uani: quas Traianus ex parte frustratus est: uetando inquiri christianos: quas nullus Hadrianus quãq̃ curiositatũ oĩum explorator: nullus Vespasiãus quãq̃ iudæoꝵ debellator: nullus pius: nullus uerus impressit: facilius utiq; pessimi ab optimis quibusq;: ut ab æmulis q̃ a suis sociis eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legũ & paternoꝵ institutorum protectores & cultores: respondeant uelim de sua fide & honore & obsequio erga maiorum consulta si a nullo desciuerunt: si in nullo exorbitauerũt: si nõ necessaria & aptissima quæq; disciplinę oblitterauerunt: quonam illę leges abierunt sumptum & ambitionem comprimentes: quæ centum æra nõ amplius in cœnam subscribi iubebant: nec amplius q̃ unam inferri gallinam: & eam nõ saginatam quæ patricium quod decem pondo argenti habuisset pro magno titulo ambitionis senatu submouebat: quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant: quæ dignitatem & honestorum nataliũ insignia non temere: nec impune usurpari sinebant. Video. n. & centenarias cœnas a centenis iam sestertiis dicendas: & i lances paꝵ est si senatoꝵ & nõ libertinoꝵ: uel adhuc flagra rumpentiũ argentaria metalla producta uideo & theatra nec singula satis esse: nec nuda. Nã ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret primi lacedęmonii penulã ludis excogitarũt: uideo & iter matrõas atq; postribulas nullũ de habitu discrimẽ relictũ circa fœminas qdem ẽt illa maioꝵ instituta ceciderũt: q̃ modestię. q̃ sobrietati pcinabãtur: cũ aurũ nulla norat præter unico digito quẽ spõsus oppignerasset ꝓnubo ãnulo: cũ mulieres: usq; adeo uino abstinerẽt: ut matronam ob resignatos cellę uinarię loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quę uinũ attigerat: impune a Mecenio martio trucidata ẽ. Iccirco & oscula propinqs offerre: & necessitas erat ut spiritu indicarentur: ubi ẽ illa fœlicitas matrimonioꝵ de moribus utiq; ꝓsperata: quę p ãnos ferme sexcentos ab urbe cõdita nulla repudium domus scripsit: at nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum: prę uino nullũ liberũ est osculum: repudiũ uero iam & uotum est quasi matrimonii fructus etiam circa ipsos deos uestros quæ prospecte decreuerant: patres uestri idẽ uos obsequẽtissimi rescidistis: liberꝵ patrẽ cũ mysteriis cõsules senatus auctoritate nõ modo urbe: sed

uniuersa Italia eliminauerunt: Serapidem & Isidem & Arpocraten cum suo Cynocephalo capitolio ꝓhibitos inferri: idest curia deoꝝ pulsos Piso & Gabinius consules non utiq; christiani euersis etiam aris eoꝝ abdicauerunt turpium & ociosaꝝ supstitionum uitia cohibẽtes: his uos restitutis summã maiestatẽ cõtulistis. Vbi religio? ubi ueneratio maioribus debita a uobis: habitu uictu & istructu: sensu: ipso deniq; sermõe ꝓauis renũtiastis? Laudatis semp antiquitatẽ: & noue de die uiuitis: p qđ ostenditur dũ a bonis maioꝝ institutis deceditis: ea uos retinere & custodire quę nõ debuistis: cũ q̃ debuistis nõ custodistis. Adhuc qđ uidebimini fidelissime tueri a patribus traditũ: in quo principaliter reos transgressionis christianos destinastis: studiũ dico deoꝝ colendoꝝ: de quo maxime errauit antiquitas: licet Serapidi iam iam Romano aras. restruxeritis: licet Baccho iam italico furias uestras imolaretis: suo loco ostendam: ꝓinde despici: & negligi: & destrui a uobis aduersus maioꝝ auctoritatem. nunc. n. ad illam occultoꝝ facinoꝝ infamiam respondebo: ut iam mihi ad manifestiora purgem. Dicimur sceleratissimi de sacramẽto infanticidii: & pabulo Iudæ: & post conuiuium incæsto quod euersuros luminum canes: leones. s. tenebraꝝ libidinũ impiaꝝ inuerecundiam ꝓcurent. Dicimur tamen semp: nec uos quod tam diu dicimur eruere curatis. Ergo aut eruite si creditis: aut nolite credere: qui non eruistis: de uestra nobis dissimulatiõe præscribitur nõ esse: quod nec ipsi audetis eruere: longe aliud munus carnificii in christianos impatis: nõ ut dicãt quę faciunt: sed ut negent quod sũt: cẽsus istius disciplinę: ut iam edidimus a Tiberio est: cũ odio sui cœpit ueritas simul atq; apuit inimica est: tot hostes eius quot extranei: & q̃dem ꝓprie ex emulatione iudei: ex cõcussiõe milites: ex natura. ipsi etiã domesticis nostris quottidie obsidemur: quottidie ꝓdimur in ipsis plurimũ cœtibus & cõgregationibus nostris opprimimur. Quis unq̃ taliter uagienti isanti supuenit? qs cruenta ut inuenerat cyclopũ & syrenaꝝ ora iudici reserauit? q̃s uel in uxoribus aliqua imunda uestigia deprahendit? quis talia facinora cũ inuenisset cellauit: aut uendidit ipsos trahens hoies? Si semp latemus quãdo ꝓditum est: quod admittimus. Immo a q̃bus ꝓdi potuit: ab ipsis. n. reis nõ utiq;: cũ uel ex forma oibus mysteriis silentii fides adhibeatur: samothracia & eleusinia reticentur: q̃to magis talia quę ꝓdita maẽri humanã aĩaduersiõnẽ ꝓuocabunt dũ diuina seruantur. Si ergo non ipsi ꝓditores sui sequitur ut extranei: & unde extraneis noticia: cum semp etiam impiæ initiationes arceant profanos: & arbitris caueatur: nisi si impii nimis mettuunt.

Non esse credendum famæ. Caput: vii.

n Atura famę oibus nota est. utrꝫ est fama malũ quo nõ uelocius uellũ: cur malũ fama? q̃a uelox an q̃a plurimũ mendax: quæ nec tũc q̃dem cũ aliq̃d ueri affert sine mendacii uitio est detrahens: adiiciens: demutãs de ueritate. Quid? qđ ea illi cõditio est: ut nõ nisi cũ mẽtitur pseueret: & tã diu uiuit: q̃ diu nõ ꝓbat. Siq̃dem ubi ꝓbauit cessat esse: & quasi officio nuntiandi functa rem tradit: & exinde res tenetur: res noiatur: nec quisq̃ dicit: uerbigrã: fama est hoc Romę factũ: aut fama est illũ ꝓuincia sortitũ. Sed sortitus est ille ꝓuinciã: & hoc factũ est Romę: fama incerti locũ nõ habet: ubi certũ est: an uero famæ credat. nisi incõsideratus: quia sapiens nõ credit incerto: oium est existimare quãtacũq; illa ambitione diffusa sit: quantacũq; asseueratione cõstructa: qđ ab uno aliquãdo principe exorta sit: necesse est exinde intra duces linguaꝝ: & auriũ serpat. & ita modici seminis uitium cætera rumoris obscurat: ut nemo recogitet ne primum mendacium seminauerit: quod sępe fit: aut ingenio emulationis aut arbitrio suspitionis aut non noua sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autẽ quod oĩa tempus reuelat testibus etiam uestris prouerbiis atq; sententiis ex dispositione naturę: quę ita ordinauit: ut nihil diu lateat etiã qđ fama nõ d stulit. merito igitur fama tã diu cõscia sola est scelerꝫ:

christianoꝝ.hanc indicē aduersus nos ꝓfertis.quę quod aliquando iactauit.tantoq̨ spatio ī opinionem corroborauit.usq̨ adhuc probare non ualuit. Caput.viii.

u T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos qui talia credenda esse pręsumūt: ecce proponimus horum facinoꝝ mercedem uitā æternam repromittunt: credite interim: de hoc.n.quæro an & qui credideris tanti habeas ad eam tali cōscientia ꝑuenire: ueni: demerge ferrum in infantem nullius inimicū: nullius reum: oīum filiū: uel si alterius officium est: tu modo assiste morienti homeni anteq̄ uixit: fugientem aīam nouam expecta: excipe rudem sanguinem: eo panem tuum sacia: uescere libenter: Interea discumbens dinumera loca: ubi mater ubi soror nota diligenter: ut cū tenebre ceciderint canine non erres: piaculum.n.admisceris: nisi incestum feceris: talia iniciatus & consignatus uiuis in æuum: cupio respondeas si tanti æternitas: aut si non ideo nec credenda etiam si credideris: nego te uelle: etiam si uolueris nego te posse: cur ergo alii possunt si uos non potestis? cur non possitis si alii possunt? alia non opinor natura Cynopene aut Sicapodes alii ordines dentium: alii ad incestā libidinē nerui: qui ista credis: de homine potes & facere: homo es & ipse quod & christianus: qui non potes facere: nō debes credere: homo est enim & christianus: quod & tu. Sed ignorantibus subiicitur & imponitur: nihil.n.tale de christianis asseuerari sciebant: obseruandū utiq̨ sibi & omni uigilantia inuestigandū. At qui uolentibus initiari moris est opinor: prius patrem illum sacroꝝ adire: quæ præparanda sint describere: tum ille infanti necessarius adhuc tener: q̄ nesciat mortē qui sub cultro tuo rideat. Itē panis quo sanguis uirulentiā colligas.præterea cādelabra & lucernæ & canes aliqui & offulæ q̄ illos ad euersiōem luminū extendant ante oīa cū matre & sorore tua uenire debebis.quid si noluerint uel nullę fuerint quod deniq̨ singulares christiāi: nō erit opinor legitimus christianus nisi frater aut filius quid nūc & si ista oīa ignaris pręparātur: certe postea cognoscūt: & sustinēt: & ignoscunt. Timent plecti si proclament: qui defendi merebuntur: qui etiam ultro ꝑire malint: q̄ sub tali cōscientia uiuere. Age nunc timeāt: cur etiā ꝑseuerant. Sequitur.n.ne ultra uelis id te esse quod si prius scisses nō fuisses. Hęc quoq̨ magis refutauerim a uobis fieri ostendā: partim in apto & partim in occulto: ꝑ q̄d forsitan & de nobis credidistis: infantes penes aphricā Saturno imolabantur: palamq̨ ad ꝓconsulatum Tiberii: qui eosdē sacerdotes in eisdē arboribus templi sui obumbratricibus sceleꝝ uotiuis crucibus exposuit: teste militia patriæ nostræ: quę id ipsum munus illi ꝓconsuli functa est. Sed & nunc in occulto ꝑseueratur hoc sacrum facinus: nō soli uos contēnunt christiani: nec ullū scelus in ꝑpetuum eradicatur: aut mores suos aliquis deus cū ꝓpriis filiis mutat. Saturnus nō pepcit extraneis: utiq̨ nō parcēdo ꝑseuerabat: quos q̄dem ipsi parentes sui offerebant: & libentes respondebāt: & infantibus blandiebātur ne lachrimātes imolarētur: & tamē multū homicidio parricidiū differt: maior ætas apd' gallos Mercurio ꝓsecatur: remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissi. ma urbe Aeneadaꝝ pioꝝ est Iuppiter quidam: quem laudis suis humano ꝓluunt sanguine: sed bestiaꝝ inquitis opinor hoc munus q̄ hominis: an hoc turpius q̨ mali hominis: certe tamē de homicidio funditur. O Iouē christianum & solum patris filiū de crudelitate: sed quoniam de infanticidio nihil interest. sacro an arbitrio ꝑpetretur. licet parricidiū homicidio intersit. cōuertat ad populum quod uultis ex his circunstantibus. & in christianoꝝ sanguinē hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis. & seuerissimis ī nos pręsidibus apud conscias pulsem. q̄ natos sib liberos enecent. Siquidem & de genere necis differt utiq̨ crudelius in aqua spiritum extorquetis. aut frigori & fama. & cāibus exponitis. ferro.n. mori ętas quoq̨ maior optauit. nobis uero homicidio semꝑ interdicto etiam cōceptum

utero: dum adhuc sanguis in hominem deliberatur: dissoluere non licet: homicidii festia tio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam: an nascentiũ distribuet: homo est & qui est futurus: etiam fructus omnis iã in semine est: de sanguinis pabulo & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec ubi relatum sit: est apud herodotũ opinor diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum: nationes quasdam fæderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatũ e. Aiunt apud quosdã gentiles scytharum defunctũ quẽque a suis comedi: longe excurro: hodie istic bellonæ sacratus sanguis de femore procisso ĩ palmulam exceptus: & suis datus signatis. Item illi q munere ĩ harena noxiorum iugulatorem sanguinem recentem de iugulo decurrẽtem exceptũ auida siti comitiali morbo medentes hauserũt: ubi sunt item illi qui de harena ferinis obsoniis cœnant: qui de apro: q de ceruo petunt. Aper ille quem cruentauit: luctando detersit: Ceruus ille in gladiatoris sanguine iactauit: ursorum aluei appetuntur: trucidãtibus adhuc se uisceribus humanis: Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis quãtum abestis a cõuiuiis christianorũ? Minus aũt & illi faciunt qui libidine fera humanis membris inhiant. quia uiuos uorant: minus humano sanguine ad spurciciam consecrantur: quia futurum sanguinem lambunt: nõ edunt infantes plane: sed magis puberes. Erubescat error uester christianus: qui ne animalium quidem sanguinem: q in epulis esculentis habemus: qui propterea quoq; in suffocatis & morticinis abstinemus: ne quo sanguine contaminetur: uel intra uiscera sepulto: deniq; inter temperamenta christianorum Botulos etiam eruore distentos admouetis: certissimi scilicet: illicitum esse penes illos per quod exorbitare eos uultis. Porro quale est: ut quos sanguinem pecoris horrere confiditis humano inhiare credatis? nisi forte suauiorem eum experti quem quidem ipsum proinde examinatorem christianorum adhiberi: ut foculum: ut accerram oportebat pinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo: quemadmodum sacrificium respuendo alioquin necando si non gustassent: quemadmodum simolassent: & utiq; non deesset uobis ĩ auditione custodiarum: & damnatione sanguis humanus: pro nde incesti: qui magis q̃ quos ipse Iuppiter docuit. Persas cum suis matribus misceri Ethesias refert. Sed & macedones suspecti: quia cũ primum Aedipum tragœdiam audissent ridentes incesti dolorem. Emene d ce bant. Iam nunc recogitare quantum liceat erroribus ad incesta miscere materias pessumitate luxuriæ. In primis filios exponitis suscipiendos ab aliqua prætereunte matre extranea: uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis alienati generis: necesse est quandodoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit exinde iam Fradux proficiet incesti serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi pegretrãs freta: comes est libido: cuius ubiq; saltus facile possunt alicubi ignaris filios pãgere: uel ex aliqua seminis portione uti aspsum genus per cõmertia humana concurrat in mẽorias suas: neq; eas cœtus incesti sanguinis agnoscat: nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumcunq; ab stupris: & ab omni post matrimonium excessu: tantũ & ab incesti casu tuti sumus. Quidã multo securiores totã uim huius erroris uirgini cõtinentia depellunt: senes pueri si hæc in uobis esse cõsideraretis: pinde in christiãis nõ esse pspiceretis: iidem oculi renũciassent utrũq;: sed cecitaris duæ species concurrunt: ut q nõ uident quę sunt: uidere uideatur quæ nõ sunt: sic p omnia nunc de manifestioribus dicã.

De non colendo idolo. Caput nonum.

d Eos inquitis nõ colitis: & pro imperatoribus sacrificia non impenditis: sequitur ut eadem ratione pro aliis non sacrificemus: quia nec pro uobis ipsis semel deos non colendos. Itaq; sacrilegii & maiestatis rei conuenimur: Summa hæc causa

immota est: & utiq; digna cognosci: Si non presumptio aut iniquitas iudicet: altera q̄ desperet: altera que recusat ueritatem: deos uestros colere desinimus. ex quo illos non esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis uti probemus non esse illos deos & iccirco non colendos: quia tunc demum coli debuissent si dii fuissent. Tunc & christiani puniēdi si quos non colerent: quia putarent non esse constaret illos deos esse: sed nobis inquitis dii sunt. Appellamus & prouocamus a uobis ad conscientiam nostram illa nos iudicet: illa nos dānet: si poterit negare: omnes istos deos uestros homines fuisse: sed & ipsa inficias si ierit de suis antiquitatū instrumentis reuincetur. de quibus eos didicit testimonium phibentibus ad hodiernum: & ciuitatibus in quibus nati sunt: & regionibus in quibus aliquid operati uestigia reliquerunt: in quibus etiam sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos decurram: tot ac tantos nouos ueteres seruos barbaros græcos romanos peregrinos captiuos adoptiuos proprios cōmunes masculos fœminas rusticos urbanos nauticos militares: ociosum est etiam titulos persequi: ut colligam in compendium: & hoc nō quo cognoscatis: sed recognoscatis: certe enim oblitos agitis.

De Saturno & Ioue. Caput. x.

a Nte saturnum deus penes uos nemo est: ab illo census totius uel potioris uel notioris diuinitatis. Itaq; quid de origine constiterit: id & de posteritate conueniet: Saturnum itaq; si quantum littere docent neque Diodorus grecus: aut Tallus: neq; Cassius Seuerus: aut Cornelius nepos: neq; ullus cōmentator eiusmodi antiquitatū aliud quā hoiem ꝓmulgauerunt. Si q̄ quantū rerꝫ argumenta: nusq̄ inuenio fideliora: q̄ apud ipsam Italiam: in qua Saturnus post multas expeditiones postq̄ attica hospitia cōsedit: exceptus ab Iano uel Iane: ut Salii uolūt Mons quem coluerat Saturnus dictus. ciuitas quam debellauerat saturnia usq; nunc est. Tota deniq; Italia post œnotriam Saturnia cognominabatur: ab ipso primum tabula & imagine signatus numus: & inde ærario præsidet. Tamen si homo Saturnus utiq; ex homine: & quia ab homine: nō utiq; de cœlo & terra: sed cuius parentes ignoti erant: facile fuit eorum filium dici: quorū & omnes possumus uideri. Quis enim non cœlum & terram matrem ac patrē uenerationis & honoris gratia appellet: uel ex consuetudine hūana: qua ignoti: uel ex inopinato apparētes de cœlo supuenisse dicuntur. Proinde Saturno repentino ubiq; cœlitem cōtigit dici. Nā & terræ filios uulgus uocat: quorū genus incertū est. Taceo quod ita rudes adhuc homines agebāt: ut cuiuslibet noui uiri aspectu: quasi diuino cōmouerentur. Cū hodie iam politi: quos ante paucos dies luctu publico mortuos sint: confessi in deos consecrent. Satis iam de Saturno: licet paucis etiā Iouem ostendemus tam hominē q̄ ex homine: & deinceps totū generis examen tam mortale q̄ seminis sui par est: quoniā sicut hoies fuisse non audetis negare. Ita post mortē deos factos instituistis asseuerare: cās que hoc exegerint retractemus: in primis quidē necesse est concedatis esse aliquē sublimiorē deū: & mācipem quendam diuinitatis qui ex hominibus deos fecerit nā neq; sibi illi potuissent sumere diuinitatē: quam non habebāt: nec aliis præstare eam nō habentibus. nisi qui proprie possidebāt. Cæterꝫ si nemo esset qui deos faceret: frustra præsumitis deos factos auferendo factorē: certe quidē si ipsi se facere potuissent: nunq̄ hoies fuissent: possidētes scilicet melioris conditionis potestatē. Igitur si est qui faciat deos reuertor ad causas examinandas faciendorꝫ ex hoibus deorꝫ. nec ullas inuenio nisi si ministeria & auxilia officiis diuinis desiderauit ille magnus deus. Prio indignū est ut alicuius opera indigeret: & quidē mortui cū dignius ab initio deus aliquē fecisset: q̄ mortui erat operā desideraturus: sed nec operi locū uideo. Totū. n. hoc mundi corpus siue innatū & infactū secundū Pythagoram: siue natum & factum secundum Platonē semel utiq; in hac cōstructione disposi

tum & instructum & ordinatum cum omni rationis gubernaculo inuentum est: imperfectum non potuit esse quod perficit omnia. Nihil Saturnum & Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines: nisi certi sint a primordio & pluuias de cœlo ruisse: & sidera radiasse: & lumina floruisse: & tonitrua mugisse: & ipsum Iouem quẽ in manu eius ponitis fulmina timuisse. Item omnem frugem ante Liberum & Cererem & Mineruam. immo ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse quia nihil cõtinendo: & sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri: deniq; inuenisse dicuntur necessaria ista uitæ non instituisse: quod autem inuenitur fuit: & quod fuit non eius deputabitur qui inuenit: sed eius qui instituit: erat enim anteq̃ inueniretur. Cæterum si propterea Liber deus q uitem demõstrauit: male cum Luculo actum est: qui primus cerasa ex ponto Italiæ promulgauit: quod non est propterea consecratus: ut nouę frugis auctor: quia inuentor & ostensor. Quamobrem si ab initio & instructa: & certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas constitit: uacat ex hac parte causa allegandę humanitatis in diuinitatẽ quia q̃s illis stationes & potestates distribuistis tam fuerunt ab initio q̃ & fuissent etiam si deos istos non creassetis. Sed conuertimini ad causam aliã: respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerando⁊ fuisse rationem: & huic concedetis opinor illum deum deificum iusticia præcellere: qui nec temere: nec indigne: nec prodige tantum premium dispensarit. Volo igitur merita recensere: an eiusmodi sint ut illos in cœlum extulerit: & non potius in imum tartarum merserint: quem carcerẽ pœnarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abstrudi solent impii: quiq; ĩ parentes & in sorores incesti: & maritarum adulteri: & uirginum raptores: & puerorum contaminatores: & qui sceuiunt: & qui occidunt: & qui furantur: & qui decipiunt: & quicũq; similes sunt alicuius dei uestri: quem hominem integrum a crimine aut uitio probare poteritis nisi hominem negaueritis. At quin ut illos homines fuisse non possitis negare: etiam istę notæ accedunt: quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis presidetis: si comertium colloquium conuictum malorum & turpium probi quique respuistis. Horum autem pares deus ille maiestatis suę consortio abstruit. Quid ergo damnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cęlo uestra iusticia deos facitis: criminosissimos quosq; ut placeatis diis uestris: illorum est honor consecratio coequalium. Sed ut omittam huius indignitatis retractatum: probi & integri & boni fuerunt: q̃d tamen potiores uiros apud inferos reliquistis: aliquem de sapientia Socratem: de iusticia Aristidem: de militia Temistoclem: de sublimitate Alexandrum: de fœlicitate Polycratem: de copia Cresum: de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis diis uestris grauior & sapientior Catone? Iustior & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Fœlicior Scylla? Copiosior Crasso? Eloquentior Tullio? Quanto dignius istos deos ille assumẽdos expectasset? præscius utiq; potiorum properauit: opinor: & cœlum semel clusit: & nunc utiq; melioribus apud inferos musitantibus erubescit.

De simulacris. Caput. xi.

c Esto iam de istis: ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid nõ sint cum ostendero quid sint? Quantum igitur de diis nostris nomina solummodo uideo: quorum ueterum mortuorum: & fabulas audio: & sacra de fabulis recognosco. Quantum autem de simulacris ipsis nihil aliud repræhendo: q̃ matres sorores eẽ uasculorum instrumentorumq; cõmunium: uel ex iisdem uasculis & instrumentis: quasi fatum consecratione mutantes licentia artis transfigurante: & quidem contumeliosissime & in ipso opere sacrilege: ut re uera nobis: maxime qui propter deos ipsos plectimur: so-

latium pœnarum esse possit: quod eadem & ipsi patiuntur ut fiant: crucibus & stipitibus
imponitis christianos: quod simulacrũ non prius argilla deformat: cruci & stipiti super-
structa. In patibulo primũ corpus dei nostri dedicatur: ungulis deraditis latera christia
norum. At in deos uestros ꝑ omnia membra ualidius incũbunt: asciæ & runcinæ & sco-
binæ ceruices ponimus ante plumbum & glutinũ & gonphos sine capite sunt dii uestri.
Ad bestias impellimur certe quas Libero & Cybelle & cęlesti applicatis ignibus utimur
hoc & illi. a prima quidẽ massa in metalla dãnamur: inde censentur dii uestri: in insulis re
legamur solet & in insula aliquis deus uester: aut nasci: aut mori. si per hęc constat diuini-
tas aliqua: ergo cũ qui puniuntur consecrantur. & numina erũt dicenda supplicia: sed pla
ne non sentiunt has iniurias: & contumelias suæ fabricationis dii uestri: sicut nec obsequia
o impiæ uoces: o sacrilega conuicia: infrendite inspumate: iisdem estis qui Senecã aliquẽ
pluribus: & a maioribus de uestra superstitione perorantẽ reprehendistis. Igitur si statu-
as & imagines frigidas mortuorum suorũ simillimas non adoramus: quas milui & mu-
res & araneæ intelligũt: nõne laudem magis q̃ pœnam merebatur repudiũ agniti erroris.
Possumus enim uideri ledere eos: quos certi sumus omnino non esse. Quod nõ est: nihil
ab ullo patitur: quia non ẽ. Sed nobis dii sunt inquis: & quomodo uos e contrario impii:
& sacrilegi: & irreligiosi erga deos nostros reprehendimini: qui quos pręsumitis esse negli
gitis: quos timetis destruitis: quos etiã iudicatis illuditis. Recognoscite si mẽtiar: primo
qui cum alii alios colitis: utiqꝫ quos non colitis offenditis: pręlatio alterius sine alterius cõ
tumelia nõ potest procedere: quia nec electio sine reprobatiõe: iam ergo cõtemnitis quos
reprobatis: quos reprobãdo offendere nõ timetis. Nã ut supra pręstrinximus status dei
cuiusqꝫ in senatus estimationem pendebat. Deus non erat: quem homo consultus noluis
set: & nolendo damnasset.

De laribus. Caput. xii.

d Omesticos deos quos lares dicitis domestica potestate tractatis: pignerãdo uẽ
ditãdo demutando: aliquado ĩ caccabulũ de Saturno: aliquãdo in trullã de Mi
nerua: & quisqꝫ cõtritus atqꝫ concussus est: dũ diu colitur: & quisqꝫ dominũ sanctiorẽ exp
tus ẽ: domesticã necessitatẽ: publicos ęque publico iure fœdatis: quos ĩ hastario uectiga-
les habetis. Sic capitoliũ. sic olitoriũ foꝝ petitur: sub eadẽ uoce preconis: sub eadẽ hasta:
sub eadẽ annotatiõe: q̃storis diuinitas addicta cõducitur: sed. n. agri tributo onusti uiliores
hominũ capita stipendio censa ignobiliora. Nam hęc sunt notę captiuitatis: dii uero qui
magis tributarii magis sancti. Immo qui magis sancti magis tributarii maiestas quęstua
ria efficitur: circuit cauponas religio mendicans: exigitis mercedẽ pro solo templi: ꝑ adi
tu sacri: non licet deos nosse gratis. uenales sunt: quid omnino ad honorãdos eos facitis:
quod non etiam mortuis uestris conferatis: ędes proinde: aras proinde: idẽ habitus & in
signia ĩ statuis: ut ętas: ut ars: ut negociũ mortui fuit: ita deus ẽ quo deffert ab epulo iouis
Silicernium a Simpio obba: ab haruspice polinctor. Nã & haruspes mortuus apparet.
Sed digne imꝑatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis: quibus & uiuentibus eũ
addicitis: accepto ferrent dii uestri: immo gratulabuntur: quod pares ei fiant domini sui:
Sed cum Larent iam puplicum scortum: uelim saltem Laidem aut phrinem inter Iunões
& Cereres: ac Dianas adoretis: cum Simonem magum statua & inscriptione sancti dei
inauguratis cum de pedagogis aut aulicis nescio quem sinodi deum facitis licet non nobi
liores dii ueteres: tamen contumeliam a uobis deputabunt hoc & aliis licuisse: quod so-
lis antiquitas contulit.

De sacrificando. Caput. xiii.

u Olo & ritus uestros recensere: non dico quales sitis in sacrificando cum enecta
& tabidosa & sabiosa quæque mactatis: cum de opimis & integris superuacua

queq; truncatis capitula & ungulas: quę domi quoq; pueris uel canibus destinassetis: cũ de decima Herculis: nec tertiam partem in aram eius imponitis: laudabo magis sapiẽtiã quod de perdito aliquid eripitis. Sed conuersus ad litteras uestras quibus ĩformamini ad prudentiam & ad liberalia officia: quanta ĩuenio ludibria: Deos inter se propter troiãos & archiuos: ut gladiatorum paria congressos depugnasse. Venerem humana sagitta sauciatam q; filium suum Aeneam pœne interfectũ ab eodem diomede rapere uellet: Martem tredecim mensibus in uinculis pœne consumptum: Iouẽ ne eandem uim a cæteris cœlitibus experiretur: opera cuiusdam monstri liberatum: & nunc flentem Sarpedonis casum: nunc fede subantem in sororẽ sub cõmemoratione non ita dilectarum iam pridem amicarum: exinde quis non poeta ex auctoritate principis sui: dedecorator inuenitur deorum? Hic Apollinem Admeto regi pascendis pecoribus addicit: Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de lyricis Pindarum dico: qui Aesculapium canit auaritiæ merito: qua medicinã nocenter exercebat fulmine iudicatum malus Iuppiter si fulmen illius est impius in nepotem inuidus in artificem: Hęc neq; uera prodi: neq; falsa confingi apud religiosissimos oportebat: Nec tragici quidem aut comici parcunt: ut non erumnas: uel errores domus alicuius dei præferentur: taceo de philosophis Socrate contentus: qui in contumeliam deorum quercũ & hircum & canem deierabat: sed propterea damnatus est Socrates qui deos destruebat. Plane olim idest semper: ueritas odio est: tamen cum pœnitentia sententiæ Athenienses & criminatores Socratis postea afflixerit: & imaginem eius auream in templo collocarint resissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit: & Romanus cinicus Varro trecentos Ioues siue Iuppiteros dicendos sine capitibus introduxit.

De fabulis & nimiis deorum feditatibus. Caput. xiiii.

c Aetera lasciuiæ ingenia etiã uoluptatibus uestris per deorum dedecus operantur: despicite lentorum & hostiliorum uetustates utrum minimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis: Mecum anubim: & masculum lunam & Dianam flagellatam: & iouis mortui testamentum recitatum: & tres hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum litterę omnem fœditatem eoꝝ designant. Luget sol filium iactatum de cęlo lętantibus uobis: & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus uobis & sustinetis Iouis elogia cantari: & Iunonem: Venerem Mineruam a pastore iudicari ipsum quod imago dei uestri ignominiosissimum caput & fumosum uestit: qđ corpus impurum: & ad istam arcẽ effœminatione ꝑductum Mineruam aliquã uel Herculem repræsentat: nõne uiolatur maiestas & diuinitas constupratur: laudãtibus uobis plane religiosiores estis in cauea: ubi super sanguinẽ humanum: super inquinamenta pœnarum proinde saltant dii uestri: argumenta & historias noxiis ministrãtes: nisi quod & ipsos deos uestros sępe noxii induunt uidimus aliquando castratum Atyn illum deum expesimunte. & qui uiuus ardebat: Herculẽ induerat: Risimus & inter ludicras meridiano ꝝ crudelitates Mercurium mortuos canterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrẽ gladiatorum cadauera cum maleo deducentem singula ista: quæq; adhuc quis posset inuestigare: si honorẽ inquietãt diuinitatis? si maiestatis uestigia obsoletant: de cõtẽptu utiq; cẽsentur: tã eoꝝ q eiusmodi factitant: q̃ eoꝝ ꝗbus factitãt: sed ludicra ista sint: cæteꝝ si adiiciã que non minus conscientiæ oĩum recognoscent in templis adulteria cõponi: inter aras lenocinia tractari: in ipsis plerumq; ędituorum & sacerdotum tabernaculis: sub iisdem uittis & apicibus & purpureis thure flagrante libidinem expungi: nescio ne plus de uobis dii uestri: q̃ de christianis querantur: certe sacrilegi de uestris semper appræhendũ

tur: christiani tẽpla nec interdiu norunt: spoliarẽt forsitã ea & ipsi: si & ipsi ea adorarent. Quid ergo colũt: q talia nõ colunt. Iã qdem intelligi subiacet ueritatis eẽ cultores: q mẽdacii nõ sint. Nec errare amplius in eo: in quo errasse se recognoscẽdo cessauerint hoc prius capite: & oẽm hinc sacramenti nostri ordinẽ haurite: repcussis tamẽ opiniõibus falsis.

De capite asinino & cęteris insignibus: quorũ cultura christiãis obiiciebatur. ca. xv.

n

Am ut quidam somniastis caput asininum esse deum nostrum. hanc Cornelius Tacitus suspitiõem eiusmodi inseruit. Is enim in quinta historiarũ suarum bellũ iudaicum exorsus ab origine gentis etiam de ipsa tam origine q̃ de nomine & religione gentis: quæ uoluit argumẽtatus. Iudeos refert ægypto expeditos siue ut putauit extorres uastis arabiæ in locis aquarũ egentissimus cum siti macerarentur onagris: q forte de pastu potum petituri estimabantur indicibus fontibus usos ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atq; ita inde opinor præsumptum nos quoq;: ut iudaicę religionis propinquos: eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus: sane ille mendaciorum loquacissimus in eadem historia refert: Gn. Pompeium cum Hierusalẽ cœpisset: proptereaq; templum adisset speculandis iudaicę religionis archanis: nullum illic reperisse simulacrum: & utiq; si id colebatur quod aliqua effigie reprẽsẽtabatur: nusq̃ magis q̃ i sacrario suo exhiberetur eo magis: quia nec uerebatur extraneos arbitros: quãq̃ uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum: etiam conspectus cęterorũ uelo oppãso interdicebatur: Vos tamen non negabitis: & iumenta omnia: & coctos canterios cum sua hippona coli a uobis. Hoc forsitan improbandum: quod intra cultores omnium pecudum bestiarumq;: asinarii tantum sumus. Sed & qui crucis non religiosos putat: consecraneus noster erit: cum lignum aliquod propitiatur. uiderit habitus cũ materię qualitas eadem sit: uiderit forma dum id ipsum dei corpus sit: & tamen quanto distinguitur a crucis stipite Pallas attica: & Ceres farra: quę sine effingie rudi palo & informi ligno prostrat. Pars crucis est omne robur: quod erecta statione defigitur: nos si forte integrum & totũ deum colimus. Diximus originem deorum uestrorum a plastris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis: cum in tropheis cruces intestina sunt tropheorum: religio romanorum tota castrensis signa ueneratur: signa iurat: omnibus diis preponit omne: illi imaginum suggestus: insignes monilia circum sunt. Si farra illa uexillorum & cantabrorum stole crucium sunt: laudo diligentiam: noluistis nudas & incultas cruces consecrare. Alii plane humanius & uerisimilius solem credunt deum nostrum. Ad persas si forte deputabimur: licet solẽ non in lintheo depictum adoremus: habentes ipsum ubiq; in suo clipeo: deniq; inde suspicio: q; innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & plæriq; uestrũ affectatione aliquãdo & cælestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. æquę si diem solis lętitię indulgemus: alia longe ratione q̃ religione solis. secundo loco ab eis sumus qui diem Saturni otio & uictui decernunt: exorbitantes & ipsi a iudaico more: quem ignorabat. Sed noua iam dei nostri in ista proxime ciuitate editio publicata est. Ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptiõe deus christianorum onochoisitis: erat auribus asininis: altero pede iungulatus: librum gestãs & togatus: Risimus & nomen & formam. sed illi debebant adorare statim biforme numen quia & canino & leonino capite cõmixtos: & de capro & de ariete cornutos: & a lũbis hircos: & a cruribus serpentes: & planta uel tergo alites deos receperunt. Hęc & abũdanti ne quid rumoris in repercussum: quasi de conscientia: præterissemus quę omnia cõuersi iam ad demonstrationem religionis nostrę repurgabimus.

De deo quem christiani colunt. Caput. xvi.

q

Vod colimus &nos deus unus est: qui totam molem istam cum omni instrumē to elementoꝝ corpoꝝ spirituum: uerbo: quo iussit: ratione: qua disposuit: uirtu te: qua potuit: de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ: unde & græci nomen mundo cosmon accōmodauerunt: inuisibilis est: & si uideatur inco mprehensi-bilis: & si per gratiā repræsentetur inestimabilis: & si humanis sensibus estimetur. Ideo uerus & tantus est. Cæterum quod uideri cōmuniter: quod comprænhendi: quod estima-ri potest: minus est & oculis: quibus occupatur: & manibus: quibus contaminatur: & sen sibus: quibus inuenitur: quod uero immensum est: soli sibi notum est: hoc quod est do-minum æstimari facit: dum æstimari non capit: ita enim uis magnitudinis: & notū homi nibus obiecit: & ignotum: & hęc est summa delicti nolentium recognoscere: quem igno rare non possunt: uultis ex operibus ipsius tot ac talibus: quibus continemur: quibus su stinemur: quibus oblectamur: etiam quibus exterremur: uultis ex animę ipsius testimo nio comprobemus: quæ licet carcere corporis pręssa: licet institutiōibus prauis circūscri-pta: licet libidinibus & concupiscentiis euigorata: licet falsis diis exancillata: cum tamen resipiscit: ut ex crapula ut ex somno: ut ex aliqua ualitudine: & sanitatem suā patitur: deū nominat hoc solo: quia proprie uerus hic unus deus bonus & magnus: & quod deus de-derit omnium uox est. Iudex quoq; cōtestatur: illum deus uidet: & deo cōmendo: & deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter christianæ: deniq; pronuntians hęc non ad capitolium: sed ad cœlum respicit. Nouit enim sedem dei uiui ab illo: & inde descēdit sed quo plenius & impressius tam ipsum: q̄ dispositiones eius & uoluntates adiremus instrumentum adiecit litteraturę: si quid uelit de deo inquirere: & inquisito inuenire: & i uento credere: & credito deseruire: uiros enim iusticiæ innocentia dignos deum nosse: & ostendere a primordio in sęculum emisit spiritu diuino mundatos: quo pręedicarent deū unicum esse: qui uniuersa condiderit: qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est ue rus Prometheus: qui sæculum certis tempoꝝ dispositiōibus & exitibus ordinauit: exin de quę signa maiestatis suę indicantis ediderit per imbres: per ignes: quas demerendo si-bi disciplinas determinauerit: quę ignoratis & deseritis: sed obseruantibus his pręmia de stinarit: & qui producto ęuo isto iudicaturus sit suos cultores in uitę ęternę retributionē prophanos in ignem ęque perpetem suscitatis omnibus ab initio defunctis & reforma-tis & recensitis ad utriusq; meriti dispunctionē: hæc & nos risimus: aliquando de uestris fuimus. fiunt non nascuntur christiani.

De prophetis. Caput. xvii.

q

Vos diximus prędicatores: prophetę de officio profetandi uocantur: uoces eoꝝ itemq; uirtutes: quas ad finem diuinitatis edebant in thesauris litteraꝝ manent nec istæ latent. Ptolomęorum eruditissimus: quem Philadelphum supernomi nant: & omnis litteraturæ sagacissimus cum studio bibliothecarum Pisistratum: ut opi nor: emularetur: inter cætera memoriarum: quibus aut uetustas: aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur: ex suggestu Demetri phalerei grāmaticorum tūc probatissimi: cui prefecturam mandauerat: libros a iudeis quoq; postulauit proprias atq; uernaculas litteras: quas soli habebant: ex ipsis enim & ad ipsos semper prophetę perorauerant: sci-licet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia hebrei retro qui nunc iudei:

De scripturis dominicis. Caput. xviii.

i

Gitur & litterę hebreæ & eloquiū: Sed ne noticia uacaret: hoc quoq; Ptolomęo a iudeis subscriptū est septuaginta & duobus interpretibus indultis: quos Me nedemus quoq; philosophus prouincię iudex de sententię communione suspe-xit. affirmauit hęc uobis etiam aristeas ita in grecum stilum ex aperto monumento reli-

quit. hodie apud Serapeum Ptolomęi bibliothecę cum ipsis hebraicis litteris exhibētur. Sed & iudei palam lectitant: uectigalis libertas uulgo aditur. Sabbatis omnibus. qui audierit: inueniet deum: qui etiam studuerit intelligere: cogetur & credere: primam istrumentis istis auctoritatem sūma antiquitas uendicat: apud uos quoq; religionis est istar: fidem de temporibus asserere: omnes itaq; substantias: omnesq; materias: origines ordines uenas ueterani cuiusq; stili nostri gentes etiam plærasq; & urbes īsignes historiarum: & causas memoriarum: ipsas deniq; effigies litterarum indices custodesq; rerum: & puto adhuc minus dicimus ipsos inq̄ deos nostros: ipsa templa & oracula & sacra unius interī prophetæ scrinium sæculis uincit: in quo uidetur thesaurus collocatus totius iudaici sacramenti: & inde iam & nostri si quidem audistis.

De Moyse propheta. Caput. xix.

i Nterim Moysem arguuo inacho pariter ętate est quadringentis pœne annis. Nā & septem minus danaum & ipsum apud uos uetustissimum pręuenit mille circiter cladem Priami antecedit: possem etiā dicere quingentis amplius & Homerū habens quos sequar. cæteri quoq; prophetę & si Moysi posthumant: extremissimi tamen eoꝝ non retrosiores reprehenduntur primoribus uestris sapiētibus legiferis & historicis.

De statu temporum. Caput. xx.

h Aec quibus ordinibus probari possint: non tam difficile est nobis exponere: q̄ enorme nec arduum. Sed interim longum multis instrumētis cum digitoꝝ supputariis gesticulis assidendum est. Reseranda antiquissimaꝝ etiam gentium archiua ęgiptiorum caldęorum phœnicum: aduocandi eorum municipes: per quos notitia subministrata est: alioquin Manethon ęgiptius: & Berosus caldæus: sed & Hieronymus phœnix tyrii rex: Sectatores quoq; eorum Mendesius: Ptolemęus & Menander Ephesius & Demetrius phalereus: & rex Iuba: & Appion: & Tallus: & si quis istos aut probat aut reuincit: Iudęus Iosephus antiquitatum iudaicarum uernaculus uindex: gręcoꝝ etiā censuales conferendi: & quæ quando sint gesta. aut conchatenationes temporum aperiantur: per quę luceant annalium numeri: peregrinandum est ī historias & litteras orbis & tamen quasi partem iam probatiōis intulimus: cum per quę probari possint asperimus: uerum differe pręstat: ne uel minus persequamur festinando: uel diutius euagemur ꝓsequēdo plus iam offerimus pro ista dilatione maiestatem scripturarum. si non uetustatem diuinas probamus si dubitatur antiquitas. ne hoc tardius aut aliunde discendum: corā sūt quę docebunt: mundus & sęculum & exitus: quicquid agitur pręnuntiabatur: quicquid uidetur audiebatur: quod terrę uorant urbes: quod insulas maria fraudant: quod externa atq; interna bella dilaniant: quod regnis regna compulsant: quod fames & lues & locales quęq; clades: & frequentium plęrunq; motium uastant: quod humiles sublimitate: sublimes humilitate mutantur: quod iusticia rarescit: iniquitas increbrescit. Bonarum omniū disciplinarnm cura torpescit: quod etiam officia tempoꝝ & elementorum munia exorbitantur: quod & monstris & portentis naturaliū forma turbatur: pudenter scripta sunt: dum patimur leguntur: dum recognoscimus probantur: idoneum opinor testimonium diuinitatis: ueritas diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorū quoq; fides tuta est: iā. s. probatorum: quia cum illis quę quottidie probantur prędicebantur: ęedem uoces sonāt: ædem litteræ notant: idem spiritus pulsat: unum tempus est diuinationi futura pręfati apud homines: si forte distinguitur dum expungitur: dum ex futuro præsens dehinc ex pręsenti pręterritum deputatur. Quid delinquimus oro uos futura quoq; credentes qui iam didicimus illis per duos gradus credere:

De christo & quid christiani differant ab hebreis. Caput. xxi.

S Ed quoniam edidimus antiquissimis iudeorum instrumentis sectam istam esse suffultam: quam aliquãto nouellam: ut Tiberii temporibus plærique sciunt pro fitẽtibus uobis quoque fortasse an hoc nomine de statu eius retractetur quasi sub umbraculo insignissime religionis certe licite aliquid propriẹ presumptionis abscundat: uel quia præter ætatem neque deuictus exceptionibus: neque de solennitatibus dierum: neque de ipso signaculo corporis: neque de consortio nominis cum iudeis agimus: quod utique oporteret si eidem deo manciparemur: Sed ut uulgus iam scit christum ut aliquem hominum qualem iudei iudicauerunt: quo facilius quis nos hominis cultores existimauerint. uerum neque de christo erubescimus: cum sub nomine eius deputari & damnari iuuat: neque de deo aliquid præsumimus aliter. Necesse ẽ igitur pauca de christo: ut deo totum. Iudeis erat apud deum gratia: ubi & insignis iusticia: & fides originalium auctorum unde illis & generis magnitudo & regni sublimitas floruit: & tanta fœlicitas: ut de dei uocibus quibus edocebantur de promerendo deo: & non offendendo pręmonerentur. Sed quanta deliquerit fiducia patrum inflati ad declinandũ deriuantes a disciplina in prophanum modum: & si ipsi non confiterentur: probaret exitus hodiernus ipsorum dispersi palabũdi: & cœli & soli sui extorres uagãtur per orbem sinẹ homine sine deo rege: quibus nec aduenarum iure terram patriã saltem uestigio salutare conceditur: cum hæc illis sanctæ uoces pręminarentur: eadem semper omnes ingerebant fore: uti sub extimis curriculis sęculi: ex oĩ iam gente & populo & loco cultores sibi allegeret deus multo fideliores: in quos gratiam transferret pleniorẽ quidem ob disciplinę auctoris capacitatem uenit igitur qui ad reformandam & illuminandam eam uenturus a deo pręnunciabatur Christus ille filius dei. Huius igitur gratiæ disciplinæque arbiter & magister illuminator atque deductor generis humani filius dei annuntiabatur. non quidẽ ita genitus: ut erubescat in filii nomĩe: aut de patris semine non de sororis incesto: nec de stupro filię aut coniugis alienæ deum patrem passus est: squamatũ aut cornutum aut plumatum amatorẽ in auro cõuersum: danaidis Iouis ista sunt numina uestra: Cęterum dei filius nullam de impudicitia habet matrem: etiam quã uidetur habere nupserat. sed prius substantiam edisseram: & iam natiuitatis qualitas intelligetur: iam ediximus deũ uniuersitatẽ hanc mundi uerbo & ratiõe & uirtute molitũ. Apud uestros quoque sapientes λογον idest sermonẽ atque rationem constat artificẽ uideri uniuersitatis. Hunc. n. zeno determinat factitatorẽ q cuncta in dispositione formauerit eundẽ & factũ uocari: & deũ & aĩum Iouis & necessitatẽ oĩum rerum. Hæc Cleantes in spiritu congerit: quẽ permeatorem uniuersitatis affirmat. Et nos aũt sermoni atque ratiõi. Itẽque uirtuti p quę oĩa molitum deum ediximus: ppriam substantiam spiritum inscribimus: cui & sermo insit prænuntiãti: & ratio assit disponẽti: & uirtus pręsit pficienti. Hunc ex deo prolatũ didicimus: & platione generatum: & iccirco filium: & deum dictũ ex unitate substãtiæ. Nã & deus spiritus etiam cũ radius ex sole porrigitur: portio ex sũma. Sed sol erit in radio: quia solis est radius: nec separatur substantia: sed extenditur. Ita de spiritu spiritus: & de Deo Deus. Vt lumen de lumine accensum manet ĩtegra: & idefecta materiæ matrix. & si plures inde traduces qualitatẽ mutueris: ita & qđ de deo perfectum ẽ. Deus est & dei filius: & unus ambo. Ita de spiritu spiritus: & de deo deus modulo alternũ numerum gradu non statu fecit: & a matrice non recessit: sed excessit. Iste igitur dei radius: ut retro semp prędicabatur: delapsus in uirginẽ quãdã & in utero eius caro figuratus nascitur hõ deo mixtus: caro spũ instructa nutritur: adolescit: affatur: docet: opatur: & christus ẽ. Recipite interim hãc fabulã: similis ẽ uris dũ ostẽdimus quõ christus pbetur: & q penes nos eiusmodi fabulas emulas ad destructionẽ ueritatis istius

modi pministrauerint. Sciebāt & iudei uēturę ēē christū. s. qbus pphetę loqbātur. nā & nūcad uētū eius expectāt: nec alia magis inter nos & illos cōpulsatio ē: q̄ q̄ iam uenisse nō credūt. Duobus. n. aduentibus eius significatis: primo qui iam expunctus est in humilitate cōditionis humane. Secundo q cōcludendo sæculo īminet ī sublimitate diuinitatis exertæ. Primū nō intelligendo. Secundū quem māifestius prædicatū sperant unum existimauerunt: nec. n. intelligerent pristinū credituri si intellexissent: & cunsequuturi saltem si credidissent: meritū fuit delictū eor. Ipsi legunt ita scriptū mulctatos se sapientia: & intelligentia: & oculor: & aurium fruge. Quem igitur solū hoīem modo presumpserāt de humilitate: sequebatur uti magnū estimarent de potestate cū illo uerbo demonia de hominibus excuteret: cecos illuminaret: leprosos purgaret: paraliticos restringeret: mortuos denique uerbo redderet uitę: elementia ipsa famularent: cōpescēs pcellas: & freta ingrediens: ostendēs sese uerbū dei. i. λογος. illud primordiale primogenitū uirtute & ratiōe comitatū: & spiritu instructū eundē q uerbo oīa & faceret & fecisset. Ad doctrinā uero eius qua reuincebātur magistri primoresque iudeor ita exaspabantur: maxime q ad eū ingens multitudo deflecteret: ut postremo oblatū pōtio Pillato syriam tunc ex pte romana pcuranti uiolentia suffragior in crucē iesum dedi sibi extorserint. prædixerat & ipse ita facturos parū si nō & pphetæ retro etiam tamē suffixus multa mortis illius ppria ostendit insignia. Nā spūm cum uerbo sponte demisit puento carnificis officio. Eodē momēto dies mediū orbē signante sole subducta est. Deliquum utique putauerūt: q id quoque sup christo prędicatum nō scierūt: & tamē eū mūdi casum relatū in archiuis uestris habetis. tunc iudei detractum & sepulchro conditū magna etiam militari manu custodiæ diligentia circūsederūt: ne qa prędixerat tertia die resurrectur sea morte: discipuli furto amoliti cadauer fallerēt suspectos. Sed ecce die tertia concussa repente terra: & mole reuoluta: quæ obstruxerat sepulchr: & custodia pauore disiecta: nullis apparentibus discipulis nihil in sepulchro reptum est: pręterq exuuiæ sepulti: nihilominus tamen primores quor intererat: & scelus diuulgare: & populū uectigalē: & famularem sibi a fide reuocare: surreptum a discipulis iactitauerūt. nā nec ille se in uulgus eduxit ne impii errore liberarentur: ut & fides nō mediocri premio destinata difficultate constaret. Cū discipulis aūt qbusdam apud galileam iudeæ regionem ad. xl. dies egit: docens eos quæ docerent: dehinc ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem circunfusa nube in cœlum est receptus: multo melius q̄ apud uos asseuerare de Romulo proculi solent: ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua cōscientia christianus Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & cæsares credidissent sup christo: si aut cæsares nō essent sæculo necessarii: aut si & christiani potuissent esse cęsares. Discipuli quoque diffusi per orbem ex pręcepto magistri dei paruerunt: qui & ipsi a iudeis insequentibus multa perpessi: utique pro fiducia ueritatis libenter. Romę postremo per Neronis sęuitiam sanguinem christianum seminauerunt. Sed monstrauimus uobis idoneos testes christi ipsos illos quos narratis: multum est si eos adhibeam: ut credatis christianis: propter quos nō creditis christianis.

De christo & deo omnipotente. Caput. xxii.

i Nterim hic est ordo nostræ institutionis hunc edidimus & sectæ & nois censum cū suo auctore: nemo iam infamiā incutiat: nemo aliud existimet. quia nec fas ē ulli de sua religione mētiri. ex eo. n. qd' aliud a se coli dicit q̄ colit negat qd' colit. & culturā & honorē in alter trāsfert. & transferēdo iā nō colit. qd' negauit dicimus & palā dicimus. & uobis torquētibus lacerati & cruēti uociferamur. Deū colimus p christū illum hoīem: putare per eum & in eo se cognosci uult deus & coli ut iudeis respōdeamus: & ipsi deum p hominem mosem colere didicerunt: ut græcis occurram Orpheus pieriæ mu

seus athenis Melampus agris Trophraus boetiæ initiationibus homines obligauerũt: ut ad uos quoq; dominatores gentium aspiciam homo fuit Pompilius Numa qui romanos operosissimis supstitionibus onerauit: licuerit & christo cõmentari diuinitatem rem propriam: non quia rupices & adhuc feros homines multitudini tot numinum demerendorũ: attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret quod Numa. Sed qui iam expolitos: & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo si uera est ista diuinitas christi. Si ea est qua cognita quis reformetur ad bonum: sequitur ut falsæ renuntietur: comperta in primis illa omni ratiõe: quę delitescens sub nominibus & imaginibus mortuorum quibusdam signis & miraculis & oraculis fidem diuinitatis operatur: atque adeo dicimus esse substantias quasdam spirituales: nec nouum est nomen. Sciunt demones philosophi Socrate ipso ad demonii arbitrium expectante. Quidni? cum & ipsi demonium adhesisse a pueritia dicatur: dehortatorum plane a bono omnes sciunt poetæ: etiam uulgus indoctum in usum maledictis frequentant. Nam & Sathanam principem huius mali generis: proinde de propria conscientia animæ eadem ex sacramenti uoce ꝓnunciat. Angelos quoq; etiam Plato non negauit: utriusq; nominis testes esse: uel magi asserunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens demonum euaserit damnata a deo cum generis auctoribus: & cum eo quem diximus principe apud litteras sanctas ordo cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere: opatio eorum est hominis euersio: sic malicia spiritualis a primordio auspicata est ĩ hominis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualitudines infligunt: & aliquos casus acerbos animæ uero repentinos & extra ordinarios per uim excessus: suppetit illis ad utrãq; substantiam hominis alendam subtilitas & tenuitas sua multum spiritalibus uiribus: licet & inuisibiles & insensibiles in affectu potius q̃ in actu suo appareãt: si poma si fruges nescio quod aure latens uitium in flore præcipitat: in germine exanimat: in pubertate conuulnerat: ac si cæca ratione tentatus aer pestilentes haustus suos effundet. Eadem igitur obscuritate contagionis aspiratio demonum & angelorum mentis quoq; corruptelas agit furoribus & amentiis fœdis: ac sæuis libidinibus cum erroribus uariis: quorum iste potissimus q; eos istos captis & circunscriptis hominum mentibus comedat: ut & sibi pabula ꝓpria nidoris: & sanguinis ꝓcuret simulachris imaginibus oblata: & quæ illi accuratior pascua ẽ: q̃ hominem e cogitatu ueræ diuinitatis auertat pręstigiis falsis: quas & ipsas quomodo ut operetur: expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc Angeli & Demones. Igitur momento ubiq; sunt. Totus orbis illis locus unus est: quid ubi geratur tam facile sciunt q̃ enuntiant uelocitas diuinitas creditur: quia substantia ignoratur: si & auctores interdum uideri uolunt eorum quæ annuntiant: & sunt plane malorum non nunq̃ bonorum tamẽ nõnũq̃ dispositiones etiam dei: & nunc prophetis concionantibus excerpunt: & nunc lectiõibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes emulantur diuinitatem dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euentus sciunt crœsi: sciunt pyrrhi: cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis pithius eo modo renuntiauit: quo supra diximus: momento apud Lydiam fuerat habens de incolatu aeris & de uicinia siderum & de cõmertio nubium celestes sapere paraturas: ut & pluuias quas iam sentiunt repromittant: benefici plane & circa curas ualitudinũ: lædunt. n. primo: dehinc remedia præcipiũt ad miraculũ noua siue cõtraria: postq̃ desinũt lędere & curasse credũtur. Quid ergo de cęteris ingeniis uel etiã uiribus fallaciæ spiritualis edisserã? Fantasmata castroꝝ & aquam cribro gestatam: & nauem cingulo ꝓmotam: & barbã tactu irrufatã: & numina lapides crederentur: & deus uerus nõ quereretur.

De fantaſmatibus magice & demoniis. Caput. xxiii.

Orro ſi & magi fantaſmata edunt: etiam defunctorum infamāt animas: Si pue
ros in eloqum oraculi elidunt. Si multa miracula circulatoriis præſtigiis ludūt.
Si & ſomnia immittunt habentes ſemel inuitatorum angelorum & demonum:
aſſiſtentem ſibi poteſtatem per quos & capræ & menſæ diuinare conſueuerunt: quāto ma
gis ea poteſtas de ſuo arbitrio: & pro ſuo negocio ſtudeat totis uiribus operari quod alie
ne præſtant negociationi: aut ſi eadem & angeli & demones operantur: quæ & dii ueſtri:
ubi eſt ergo pręcellentia diuinitatis: quam utiq; ſuperiorem omni poteſtate credendū eſt:
non ergo dignius prę ſumentur ipſos eſſe: qui ſe deos faciant: cum eadem edant: quę faci
ant deos credi: quam pares angelis & demonibus. deos eſſe locorum differentia diſtingui
tur: opinor ut a templis deos exiſtimetis: quos alibi deos non dicitis: ut aliter dementare
uideatur: qui ſacras turres peruolat: aliter qui tecta uicinię tranſilit: & alia uis pronuntie
tur in eo qui genitalia uel lacertos: alia qui ſibi gulam proſecat: cum par exitus furoris &
una ratio eſt inueſtigationis. Sed hactenus uerba iam hinc demonſtratio rei ipſius: qua
oſtendemus unam eſſe utriuſq; nominis qualitatem: edatur hic aliquis ſub tribunalibus
ueſtris quem demone agi conſtet iuſſus a quolibet chriſtiano loqui ſpiritus ille tam ſe de
monem confitebitur de uero: q̃ alibi deum de falſo. Aeque producatur aliquis ex his qui
de deo pati exiſtimatur: qui aeris malentes numen de nidore concipiunt: qui ructando cu
ratur: qui anelando profantur: Iſta ipſa uox celeſtis pluuiarum pollicitatrix. Iſte ipſe Ae
ſculapius medicinarum demonſtrator alia de morituris ſocordio & denatio: & Aſclepio
doto ſumminiſtratur: niſi ſe demones confeſſi fuerint chriſtiano mentiri: non audentes ibi
dem illius chriſtiani procaciſſimi ſanguinem fundite: ꝗd iſto opere manifeſtius? ꝗd hac ꝓ
batiōe fidelius? ſimplicitas ueritatis in medio eſt: uirtus illi ſua aſſiſtit: nihil ſuſpicari lice
bit magia: aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri dictis nō dicetis: ſi oculi ueſtri & aures præmi
ſerint uobis: quid autem inniti poteſt aduerſus id quod oſtenditur nuda ſinceritate ſi alte
ra pte uere dei ſunt: cur ſeſe demonia mentiuntur: an ut nobis obſequantur? Iam ergo ſu
biecta chriſtianis diuinitas ueſtra. nec diuinitas deputanda eſt: quę ſubdita eſt homini. &
ſi quid ad dedecus facit emulis ſuis: ſi altera parte demones ſunt uel angeli. cur ſe alibi pro
diis agere reſpondent? Nam ſicut illi qui dii habentur demones ſe dicere noluiſſent. ſi ue
ro dii eſſent. ſ. ne de maieſtate ſe deponerent. Ita & iſti quos directo demones noſtis nō au
derent alibi pro diis agere. ſi aliqui omnino dii eſſent. quorum nominibus utuntur. uere
rentur. n. abuti maieſtate ſuperiore ſine dubio & timēdorum. ideo nulla eſt diuinitas iſta
ꝗ; tenetis. qaſi eſſet neq; a demoniis affectaretur in cōfeſſione neq; a diis negaretur. cū ergo
utraq; pars concurrit in cōfeſſionem deos eſſe negans. agnoſcite enum genus eſſe. i. demo
nas. uerum utrobiq; iam deos querite. quos cum præſumpſeratis demonas eſſe cognoſci
tis. eadem uero opera noſtra ab eiſdem diis ueſtris non tantum hoc detegentibus. ꝙ neq;
ipſi dii ſint. neq; ulli alii. etiam illud in continenti agnoſcitis quid ſit uere deus: & an ille. &
an unicus quem chriſtiani profitemur. & an ita credendus colenduſq;: ut fides ut diſcipli
na diſpoſita eſt chriſtianoꝝ. Dicēt ibidem & qs ille chriſtus cum ſua fabula? Si homo cō
munis conditionis. ſi magnus. ſi poſt mortē de ſepulchro a diſcipulis ſurreptus. Si nūc
deniq; penes iferos. ſi nō i cœlis potius. & inde uēturus cū totius mūdi motu cū horrore
orbis. cū planctu oīum: ſi nō chriſtianoꝝ. ut dei uirtus. & dei ſpiritus. & ſermo. & ſapia.
& ratio. & dei filius q̄dcūq; ridetis: rideāt & illi uobiſcū: negent chriſtū oēm ab euo aīam
reſtituto corpore iudicatuꝝ. Dicant hoc ꝓ tribunali ſi forte Minoen & Radamanthum
ſecundū conſenſum Platonis & poetaꝝ hoc eſſe ſortitos: ſuę ſaltem ignominię & damna

tionis notam refutent. Renuntiant se immundos spiritus esse: quod uel ex pabulis eorum sanguine: & fumo: & putidis rogis pecorum: & impuratissimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Renuant ob maliciam prædamnatos se in eundem iudicii diem cum oībus cultoribus & opationibus suis. At quin oīs hæc nostra in illos dominatio & potestas dominatione christi ualet: & de cōmemoratione eoꝝ quæ sibi a deo per arbitrum christū imminentia expectant: christum timentes in deo & deum in christo subiiciūtur seruis dei & christi: ita de contractu deq; afflatu nostro contemplatione & repræsentatione ignis illius correpti: etiam de corporibus nostro imperio excedunt inuiti: & dolentes: & uobis præsentibus erubescentes: credite illis quum de se loquuntur: qui mentientibus creditis: nemo ad suum dedecus mentitur: quin potius ad honorem: magis fides ꝓxima est aduersus semetipsos confitentes: q̄ ꝓ semetipsis negantes. Hæc deniq; testimonia deoꝝ uestrorum christianos facere consueuerunt: q̄ plurimum illis credendo in christo domino credimus. Ipsi litterarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostrę fiduciam ędificant: colitis illos quos sciam etiam de sanguine christianorum. Nollent itaq; uos tam fructuosos tam officiosos sibi admittere: uel ne a nobis quandoq; christianis fugentur: si illis sub christiano uolente uobis ueritatem probare: mētiri liceret: omnis ista cōfessio illorum: qua se deos negant esse: quaq; non aliū deum respondent præter unum cui nos mancipamur: satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime romanæ religionis. Si. n. non sunt dei ꝓ certo: nec religio ꝓ certo est: si religio nō est: nec ꝓ certo rei sumus lesæ religiōis. At e cōtrario in uos exprobatio resultauit: qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei nō modo negligendo qn insup expugnando in ueꝝ cōmitis crimen ueræ irreligiositatis. Nā ut constaret illos deos esse: nōne conceditis de estimatione cōmuni aliquem esse sublimiorem & potentiorē uelut principem mōdi pfectæ peritiæ maiestatis: nā & sic plæriq; disponunt diuinitatem ut impium summe dominatiōis esse penes unum: officia eius penes multos uelint: ut Plato Iouē magnū i cœlo comitatū exercitu describit deoꝝ pariter & demonum. Itaq; oportere & procurantes & præfectos & præsides pariter suscipi: & tamē quod facinus admittit: qui magis ad Cæsarem promerendū & operam & spem suam transfert: nec appellationem dei ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur cum capitale eē iudicetur alium præter Cæsarem & dicere & audire: colat alius deum: alius Iouem: alius ad cœlum supplices manus tendat: alius ad aram fidei manus alius si hoc putatis nubes numeret orās: alius lacūaria alius suam animam deo suo uoueat: alius hirci. Videte. n. ne & hoc ad irreligiositatis eulogiū cōcurrat adimere libertatē religiōis & interdicere optionē diuinitatis: ut non liceat mihi colere quē ueli: sed cogar colere quē noli. Nemo se ab inuito coli uolet: ne hō qdem: atq; ideo & ęgyptiis pmissa est: tam uanę superstitionis potestas auibus & bestiis consecrandis: & capite damnandi: qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuiq; etiam prouinciæ & ciuitati suus deus est: ut Syrię Astartes: ut Arabię Diasares: ut Norici Tibilenus: ut Aphricę celestus: ut Mauritanię Reguli sui romanas ut opinor prouincias edidi: nec tamen romanos dominos earum: quia Romę non magis coluntur: q̄ qui per ipsam quoq; Italiam municipali consecratione censentur crustumeniensium Deluentinus: narniensium Viridianus: æsculanorum Ancharia: Volsinientium Norcia: oriculanorum Valentia: Sutrinorum Norcia: Faliscorum in honorem patris curis: & accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur a religionis proprietate. Ledimus Romanos nec romani habemur: qui non romanorum deum colimus: bene q̄ omnium deus est: cuius uelimus aut nolimus omnes sumus. Sed apud uos quod ius colere ius est pręter deum uerum: quasi non hic magnus omnium sit deus. cuius omnes sumus.

De religione romanorum. Caput. xxiiii.

S Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate: cum demonstraui quemadmodum probatio cősistat non modo disputatióibus nec argumentatio nibus: sed ipsoꝝ etiam testimoniis quos deos creditis: ut nihil iam ad hanc cām sit retractandum. Quoniam tamen romani nominis proprie mentio occurrit: non omittam cógressionem: quam ꝓuocat illa præsumptio dicentium: romanos ꝑ merito religiositatis diligentissime intantum sublimitatis elatos ut orbem occuparint: & adeo deos eē: ut præter ceteros floreant: qui illis officium præter cæteros faciant. s. ista merces a romāis diis pro gratia expensa est: Sterculus: & Muchunus & Laurentina ꝓuexit impium peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautum uoluisse q̄ suę & patrium solum in quo nati adulti nobilitati sepultiq; sunt transfretanis dedisse: unde Cybele si urbē Romanam: ut memoriam Troiāi generis adamauit: uernaculi sui scilicet aduersus archiuorum arma ꝓtecti: si adulteros transire prospexit: quos sciebat gręciam phrygiæ debellatricem subacturos. Itaq; maiestatis suę in urbem collatæ grande documentum nostræ etiam ętatis proposuit: cum. M. Aurelio apud Syrinium reipu. exempto die. xvi. calen. aprilis. Archigallus ille santissimus die. ix. calen. earundem quo sanguinem impuꝝ lacertos quoq; castrando libabat pro salute imperatoris Marci iam interpreti solita ęque imperia mādauit. O nuntios tardos: o somniculosa diplomata: quoꝝ uitio excessum impatoris nō ante Cybele cognouit: ne deam talem riderent christiani: sed nō stati & Iuppiter cretam suam romani fascibus cócuti sineret: oblitus antrum illud ideum & ęra corybantia: & iucundissimum illic nutricis suę odorem: nōne omni capitolio tumulum suum præposuisset: ut ea potius orbi terrę pręcelleret: quæ cineres Iouis texit: uellet Iuno punicā urbē posthabitam Samo dilectam ab Aeneadaꝝ utiq; genere deleri: quod sciā hic illius arma: hoc currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse. Si qua fata sinant: iam tū tenditq; fouetq;. Misera illa coniunx Iouis & soror aduersus fata non ualuit: plane fato stat iuppiter ipse. Nec tantum tamen honoris romani dicauerunt fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersus destinatum: uotumq; Iunonis quantum prostitutissimę lupę Laurentinę.

De regno deorum. Caput. xxv.

P Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si cóferendi impii tenet potestatē cum ipsi regnarent a qbus acceperant eam gratiā: q̄ coluerat Saturnus & Iuppiter aliquem opinor Stercolum: Sed romāi postea cū indigenis cultoribus suis: etiam si qui nō regnarunt: tamē regnabatur ab aliis nondū cultoribus suis: ut qui nōdum dii habebātur. Ergo alioꝝ est regnū dare: qa regnabatur multo anteq̄ isti dii inciderētur: sed q̄ uanum est fastigiū romani nominis religiositatis meritis deputare: cum post impium siue adhuc regnū religio ꝓfecerit: Age iam rebus religio ꝓfecerit: nā & si a Numa cócepta est curiositas supstitiosa: nōdū tamen aut simulachris: aut tēplis res diuina apud romanos cōstabat: frugi religio & pauperes ritus: & nulla capitolia certantia ad cœlū: sed temeraria de cespite altaria & uasa adhuc samia: & nidor ex illis: & deus ipse nusq̄: Nōdum .n. tunc ingenia grecoꝝ atq; thuscoꝝ fingendis simulachris urbē innundauerāt. Ergo nō ante religiosi romani q̄ magni. Ideoq; nō ob hoc magni qa religiosi. At quin quomodo ob religionem magni quibus magnitudo de irreligiositate ꝓuenit: ni fallor .n. omne regnum uel impium bellis queritur & uictoriis propagatur: porro bella & uictoriæ captis & euersis plurimū urbibus constant. Id negocium sine deoꝝ iniuria nō est: cędem strages mœnium & templorum: pares cędes ciuium & sacerdotū. Nec dissimiles rapinæ sacraꝝ diuinaꝝ & pphanaꝝ: tot igitur sacrilegia romanoꝝ quot trophea: tot de diis quot de gētibus

triumphi: tot manubiæ quot manent adhuc simulachra captiuorum deorum: & ab hosti bus ergo suis sustinent adorari: & illis imperium sine fine decernunt: quorum magis iniu rias q̄ adulatiões remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt: tam impune leduntur q̄ frustra coluntur: certe non potest fidei conuenire: ut religiõis meritis excreuisse uideantur: qui ut sugessimus religionẽ: aut lædendo creuerunt: aut crescendo læserunt etiã illi quoꝝ regna conflata sunt in impii romani summã: cũ ea amitterent sine religionibus nõ fuerũt.

De regno dei. Caput. xxvi.

u Idete igitur ne ille regna dispenset: cuius est & orbis qui regnatur & homo ipse q̄ regnat: ne ille uices dominationum ipsis temporibus in sęculo ordinauerit: qui ante omne tempus fuit: & sæculum corpus temporum fecit: nec ille ciuitates extollat aut deprimat: sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis? prior est quibusdam diis suis. Siluestris Roma ante regnauit: q̄ tantum ambitum capitolii extrueretur. Regnauerunt & babylonii ante põtifices: & Medi ante. xv. uiros: & Aegyptii ante Salios: & Assyrii ante Lupercos: & Amazones ante uirgines uestales. Postremo si romanæ religiones regna præstant nunq̄ retro iudea regnasset despectrix cõmunium istarum diuinitatum cuius & deum uictimis. & templum donis: & gentem fœderibus aliquandiu romani honorastis: nunq̄ dominaturi eius si deo non deliquisset: ultimo ĩ christum. Satis hæc aduersus intentationem læsę diuinitatis: quo nõ uideamur lędere eam quam ostendimus non esse.

De spiritu demoniaco. Caput. xxvii.

i Gitur ꝓuocati ad sacrificandum obstruimus gradum ꝑ fide cõscientiæ nostre: qua certi sumus ad quos ista pueniant officia sub imaginum ꝓstitutiõe & humanoꝝ nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimãt: quod cũ possimus & sacrificare in præsenti & illæsi abire manente apud animum ꝓposito obstinationem saluti præferamus. Datis. s. cõsilium quo uobis abutamur: sed agnoscimus unde talia suggerantur: quis totum hoc agitet? & quomodo nunc astutia suadendi: nunc duricia sæuiendi ad constantiam nostram deiiciendam operetur? Ille. s. spiritus demoniacæ & angelicæ paraturæ: qui noster ob diuortium ęmulus: & ob dei gratiam inuidus de mẽtibus uestris aduersus nos præliatur: occulta inspiratione modulatis & subornatis ad omnem quam in primordio exorsi sumus: & iudicandi peruersitatem & sæuiẽdi iniquitatem. Nã licet subiecta sit nobis tota uis demonum: & eiusmodi spiritum: ut neq̄ tamen & serui metu nõnunq̄ cõtumaciam miscent: & lędere gestiunt: quos alias uerentur: odium. n. etiam timor spirat pręterq̄ & desperata cõditio eoꝝ ex prædãnatione solatium reputat fruendæ iteꝝ malignitatis de penę mora: & tamen appræhensi subiguntur & conditioni suæ succidunt: & quos de lõginquo oppugnãt de proximo obsecrant. Itaq; cum uice rebellantium ergastuloꝝ siue carceꝝ uel metalloꝝ: uel hoc genus penalis seruitutis erũpunt: aduersum nos in quoꝝ potestate sunt: certi & impares se eẽ & hoc magis ꝑditos ingratis resistimus: & ęquales repugnamus: pseuerantes in eo qđ oppugnant: & illos nunq̄ magis detriumphamus q̄ cũ ꝑ fidei obstinatione dãnamur.

De regno imꝑatoris. Caput. xxviii.

q Voniam autem facile iniquum uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum. Nam & alias diuinę rei faciẽdę libens animus inducitur: certe ineptũ existimaretur: si quis ab alio cogeretur ad honorẽ deoꝝ quos ultro sui causa placare deberet: ne pręmanu esset iure libertatis dicere. Nolo mihi Iouem ꝓpitium: Tu qui es? me conueniat Ianus iratus ex qua uelit fronte. Quid tibi mecum est formati estis ab iisdem utiq; spiritus uti nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis & imposita est tã uobis necessitas cogendi q̄ nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundum titu

lum lesę augustioris maiestatis. Si quidem maiore formidine & calidiore timiditate Cęsarem obseruatis q̄ ipsum de olympo Ioue ēt merito si sciatis. Quis .n. ex uiuentibus nō cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratiōe facitis potius q̄ respectu presentaneæ potestatis. Adeo & in isto irreligiosi deos uestros erga. Deprehendimini: cū plus timoris humano dominio dicatis citius deniq; apud uos per omnes deos q̄ per unum genium Cęsaris peieratur.

An possint prodesse Idola. Caput. xxviiii.

Onstet igitur prius si isti quibus sacrificatur salutē impatoribus uel cuilibet homini impertiri possunt. & ita nos crimini addicite. Si angeli aut Demones substantia pessimi spiritus beneficiū aliquod operantur: si perditi conseruant: si dānati liberant: si deniq; quod conscientia nostra est: mortui uiuos tuentur. Nam utiq; suas primo statuas & imagines & ædes tuerētur: quæ ut opinor Cęsarum milites excubiis salua pręstant: puto aūt hæ ipse materiæ de metallis Cæsa℞ ueniunt: & tota tēpla de nutu Cęsaris constant: multi deniq; Dii habuerunt Cæsarē iratū. Facit ad causam si & ꝓpiti ū cum illis aliquid liberalitatis aut priuilegii cōfert. Itaq; sunt in Cęsaris potestate cuius & toti sunt qūo habebunt salutem cęsaris in potestate: ut eā pręstare posse uideantur quam facilius ipsi a Cęsare consequuntur.

De potestate Imperatorum. Caput. xxx.

Eo ergo comittimus in maiestatē Imperatoris qa illos nos subicimus rebus suis: quia non ludimus de officio salutis ipso℞ qui eā non putamus in manibus eē plumbatis. Sed uos religiosi qui eā queritis ubi non est petitis a quibus dari nō potest preterito eo in cuius est potestate: Insuper eos debellatis qui eā sciunt petere: qui ēt possint impetrare: dū sciunt petere. Nos .n. ꝓ salute Imperato℞ deum uocamus ęternū deū ue℞ & deum uiuū: quem & ipsi Impatores propitium sibi preter cæteros malūt: Sciunt quis illis dederit imperium: sciunt qui homines: quis & anima sentiunt eum deum esse solum: in cuius solius potestate sunt: a quo sunt secundi: post quē primi ante omnes & super omnes deos: qui diu cum super oēs hoies qui utiq; uiuunt & mortuis antistant recogitant quousq; uires imperii ualeant & ita deum intelligunt aduersus quem ualere non possunt ꝑ eum ualere se cognoscunt: cęlum deniq; debellet Impator: cęlum captiuū triūpho suo inuehat: cœlo mittat excubias: cœlo uectigalia imponat. Nō potest: ideo magnus ē: quia cœlo minor est: illius enim est ipse cuius & cœlū est: & oīs creatura: inde est impator unde & homo: anteq̄ impator: inde potestas illi. unde & spiritus illuc suscipientes christiani manibus expansis quia innocuis: capite nudo quia non erubescimus: deniq; sine monitore: quia de pectore oramus: precantes sumus omnes semp ꝓ omnibus: imperatoribus uitam illis prolixā: impium secu℞: domum tutam: exercitus fortes. senatū fidelē: populum ꝓbum: orbē quietum: & quecunq; hois & cęsaris uota sunt. Hęc ab alio orare non possum: q̄ a quo scio me consequutu℞: quoniam & ipse est: qui solus pręstat: & ego sum cui impetrare debetur famulus eius qui eū solū obseruo: qui ei offero optimā & maiorē hostiam: quam ipse mandauit: orationem de carne pudica de anima innocenti de spiritu sancto profectā. Non grana thuris unius assis aradice arboris lachrymas: nec duas meri guttas nec sanguinē reprobi hois mori optantis: & post oia inquinamenta: etiam conscietiam spurcam: ut mirer: cum hostię probentur: penes uos a uitiosissimis sacerdotibus cum quibus pręcordia potius uictima℞ q̄ ipsorum sacrificantium examinātur. Sic itaq; nos ad deum expāsos ungulę fodiant cruces suspendāt: ignes lambant gladii guttura detruncēt bestię insiliant: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis christiani. Hoc agite boni pręsides: extorquete animam deo supplicantē pro imperatore: his erit crimen. ubi ueritas & dei deuotio est.

De oratione pro inimicis. Caput. xxxi

Dulati nunc sumus Imperatori: & mentiti uota quę diximus ad euadēdam. s.
a uim plane ꝑficit ista fallatia. Admittitis enī nos ꝓbare quodcunq; defēdimus.
Qui ergo putaueris nihil ad nos de salute Cæsaꝝ curare. Inspice dei uoces litte
ras nostras quas neq; ipsi supprimimus: & plerīq; casus ad extraneos transferunt. Scito
te ex illis preceptum esse nobis ad redundantiā benignitatis: etiam pro inimicis deū ora
re: & ꝑsequutoribus nostris bona precari: q magis inimici & ꝑsequutores christianorum
q̄ de quorum maiestate conuenimur in crimē: sed etiam nominatim atq; manifeste: orate
inquit pro Regibus & pro principibus & potestatibus ut oīa tranquilla sint: uobiscum
enim concutitur Imperium concussis etiam cæteris membris eius: utiq; & nos licet extra
nei a turbis estimemur in aliquo loco casus inuenimur.

Item pro Imperio & potestate Romanorum. Caput. xxxii.

e St & alia maior necessitas nobis orandi pro imperatoribus: etiam pro omni sta
tu Imperii: rebusq; romāis q uim maximā uniuerso orbi iminentē ipsamq; clau
sulam seculi: acerbitates horrendas cōminātem Romani imperii cōmeatu scimus retar
dari. Itaq; nolumus experiri: & dum precamur differri. Romanę diuturnitati fauemus.
Sed & iuramus sicut nō p genios cęsarum ita p salutem eoꝝ: quæ est augustior omnibus
geniis: Nescitis genios demonas dici: & inde diminutiua a uoce demonia. Nos iudicium
dei suspicimus in Imperatoribus qui gentibus illos præfecit: id in eis scimus esse quod de
us uoluit & pro magno adiuuamento habemus. Cæteꝝ demonas. i. genios adiuuare con
sueuimus ut illos de hominibus exigamus non deierare ut illis honorem diuinitatis con
feramus.

De Imperatore Caput. xxxiii.

Ed quid ego amplius de religione atq; pietate christiana in Imꝑatore qua necesse
f est. Suspiciamus ut eum quē dominus noster elegerit: ut merito dixerim noster
est magis Cæsar ut a nostro deo constitutus: Itaq; ut in eo plus: ego illi operor ī
salutem: Si quidem non solum ab eo postulo eam qui potest prestare: aut quod talis po
stulo: qui merear impetrare. Sed etiam q; temperans maiestatem Cæsaris infra deum ma
gis illum cōmendo deo cui soli subiicio. Subiicio autem cui non adæquo. Non enim deū
imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio: uel quia illum deridere non audeo: uel quia
nec ipse se deum uolet dici: si homo sit interest homini deo cedere. Satis habebat appella
ri Imperator. Grande & hoc nomen est: quod a deo traditur: negat illum imperatorem q
deum dicit: nisi homo sit non est Imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo
sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim ei a tergo. Respice post te. Hominem
memento te. etiam utiq; hoc magis gaudet: tanta se gloria coruscare ut illi admonitio cō
dictionis sue sit necessaria. Minor erat si tunc deus diceretur. Maior est qui reuocatur ne
se deum existimet.

De Augusto Imperatore Caput. xxxiiii.

Vgustus imperii formator ne dominum quidem dici se uolebat: & hoc enim dei
a est cognomen. Dicam plane imꝑatorem dominū sed more cōi. Sed q̄do non co
gor ut dominū dei uice dicā. Cæteꝝ liber sum illi. Dominus. n. meus unus ē de
us oīpotens æternus: idem q & ipsius q pater patrię ē: q̄uo dominus ē. Sed & gratius no
men ē pietatis q̄ ꝑtātis: etiam familiæ magis patres q̄ domini uocātur: tanto abest: ut im
pator deus debeat dici: quod nō pōt credi nō modo turpissima: sed & ꝑniciosa adulatiōe:
tanq̄ si habens imꝑatorem alteꝝ appelles: nōne maximam & inexorabilē offensam cōtra
hes: eius q̄ habuisti: etiam ipsi timendam quē appellasti: esto religiosus in deum qui uis il
lum propitium imꝑatori: desine alium deum credere: atq; ita & hunc deum dicere. cui deo
opus est: si nō de mendacio erubescit adulatio: eiusmodi hominem deum appellans: time
at saltem de infausto. Maledictum est ante Apotheosin deum Cæsarem nuncupare.

De solennibus cęsarum. Caput. xxxv:

P Ropterea igitur publici hostes christiani: quia impatoribus neq; uanos neq; mētientes neq; temerarios honores dicant: quia uerę religionis hoīes etiam solēnia eoꝝ conscientia potius q̄ lasciuia celebrant grande uidelicet officiū focos & choros in publicū educere: uicatim epulari: ciuitatem tabernę habitu abolefacere: uino lutū cogere: cateruatim cursitare ad iniurias: ad impudentias ad libidinis illecebras siccine exprimitur publicū gaudiū p publicū dedecus. Hęc cine solennes dies principum decent: quæ alios dies non decent: qui obseruāt disciplinā de Cæsaris respectu: hi eam ꝑpter Cæsarem deserunt: & maloꝝ morum licētia pietas erit: occasio luxurię religio deputabitur. O nos merito damnandos: cur. n. uota & gaudia Cęsaꝝ casti & sobrii & probi expungimus? cur die lęto nō laureis postes obūbramus? nec lucernis diem infringimus? honestares & solennitate publica exigente inducere domui tuę habitum alicuius noui lupanaris? uelim tamen in hac quoq; religione secundę maiestatis: de qua in secūdū sacrilegiū conuenimur christiāi nō celebrādo uobiscū solēnia cęsaꝝ: quo more celebrari nec modestia nec uerecūdia nec pudicitia pmittunt. Sed occasio uoluptatis magis q̄ digna ratio psuasit fidem & ueritatem nr̄am demonstrare: ne forte & istic deteriores christiani deprehendantur: q nos nolū: romanos haberi. Sed ut hostes principū romanoꝝ ipsos quirites ipsam uernaculā septem colliū plæbem conuenio an alicui cęsari suo parcat illa lingua Romana: Testis & tyberis & scholæ bestiarū. Iam si pectoribus ad translucendum quādā specularem materiā natura obduxisset cuius non præcordia insculpta apparent: ac noui cæsaris scenā congiario diuidendo pręsidentis: etiā illa hora qua acclamant de nostris ānis: Augeat tibi Iupiter annos. Hæc christianus tam ennnciare nonnouit q̄ diu de nouo cęsare optare: Sed uulgus inquis ut uulgus: Tamen Romani. nec illi magis depostulatores christianoꝝ q̄ uulgus: plane cæteri ordines ꝑ auctoritate religiosi ex fide: nihil hosti cū de ipso senatu de equite de castris de palatiis ipsis spirant. Vnde Cassii & nigri & Albini unde qui inter duas lauros obsident Cæsarē: unde qui faucibus eius exprimendis palestritam exercent: unde qui armati palatiū irrumpunt. Oībus tot sigeriis atq; parthenius audaciores de romanis nisi fallor idest de non christianis: atq; adeo oēs illi sub ipsa usq; impietatis eruptione: & sacra faciebant pro salute impatoris & geniū eius deierabant: alii foris alii intus: & utiq; publicoꝝ hostium nomen christianis dabant: Sed qui nunc scelestarū partiū socii aut plausores quotidie reuelantur post uidemiā parricidaꝝ racematio supstes q̄ recentissimis & ramosissimis laureis postes præstruebant: q̄ elatissimis & clarissimis lucernis uestibula enubilabant: q̄ cultissimis & supbissimis toris f[illegible] sibi diuidebāt non ut gaudia publica celebrarent. Sed ut uota ꝓpria iam edicerent in aliena solemnitate exemplum atque imaginem spei suæ inaugurarent nomen: Principis in corde mutantes eadem officia dependunt & qui astrologos & Aruspices & Augures & Magos de cęsarum capite consultant quas artes ut ab Angelis desertoribus proditos: & a Deo interdictas ne suis quidem causis adhibent christiani: cui autem opus est per scrutari super cæsaris salute: nisi a quo aliquid aduersus illam cogitatur uel optatur: aut post illā speratur & sustinetur non enim ea mente de charis consulitur qua de dominis aliter curiosa est solicitudo sanguinis aliter seruitutis.

De ęqualitate oīum personarum. caput. xxxvi.

S I hæc ita sunt ut hostes deprehendātur q Romani uocabātur: cur nos q hostes existimamur Romani negamur. Non possumus & romani nō esse & hostes eē: cū hostes reperiātur q romani habebātur adeo pietas & religio & fides impatoribus dedita non in huiusmodi officiis cōsistit qbus & hostilitas magis ad uelamētū sui

potest fugi: sed in his moribus: qbus diuinitas iperat tã uere q̄ circa oẽs necesse habet exhiberi: neq̧.n. hęc opera bonæ mẽtis solis impatoribus debẽtur a nobis nullũ bonũ sub exceptione personaꝵ administramus: quia nobis præstamus: qui non ab homine aut laudis aut premii expensũ captamus. Sed a deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis Iidẽ sumus impatoribus q & uicinis nr̃is. Male. n. uelle malefacere: male dicere: male cogitare de quoq̄ ex æquo uetamur: quodcũq; nõ licet i impatorẽ id nec in quẽq̄ qd̃ i neminẽ eo forsitã magis: nec i ipsum q p deũ tãtus ẽ. Ne malũ cõtra malũ. c. xxxvii.

I inimicos ut supra diximus iubemur diligere quẽ habebimus odisse? Itẽ si læsi uicẽ referre ꝓhibemur: ne de facto pares simus: quẽ possumus lædere? Nam de isto ipsi recognoscite. quotiẽs. n. in christianos deseuitis partim aĩs ꝓpriis parti legibus obsequẽtes. Quotiens ẽt præteritis uobis suo iure nos inimicũ uulgus inuadit lapidibus: & incẽdiis ipsis Bacchanaliũ furiis: nec mortuis parcũt christianis: qn illos de requie sepulture de Asilo quodã mortis iã alios iã nec totos auellant dissecent distrahãt. qd tamen de tã conspiratis inq̄ denotatis de tã aĩatis ad mortẽ usq; ꝓ iniuria repensatis: q̄do uel una nox pauculis faculis largiter ultiõis posset opari. Si malũ malo dispũgi penes nos liceret. Sed absit ut aut igni humano uindicetur diuina secta: aut doleat pati in quo ꝓbatur: si. n. & hostes extractos nõ tãtum iudices occultos agere uellemus: deesset nobis uis numeroꝵ & copiaꝵ. Plures nimiꝵ Mauri & Marchomani ipsiq; parthi: uel q̄tæcũq; unius tamen loci & suoꝵ finium gentes q̄ totius orbis externi sumus: & ur̃a oĩa impleuimus urbes: insulas: castella: municipia: conciliabula: castra ipsa tribus decurias: palatiũ: senatum: foꝵ: sola uobis relinquimus tẽpla: cui bello non idonei. non ꝓmpti fuissemus: etiã impares copiis: q tã libenter trucidamur. Si nõ apud istã disciplinam magis occidi liceret q̄ occidere: potuimus & inermes nec rebelles: sed tantũmodo discordes solius diuortii inuidia aduersus uos dimicasse. Si. n. tanta uis hoium in aliquẽ orbis remoti sinũ abrupissemus a uobis suffudisset utiq; damnationẽ uestrã: tot qualiũcunq; amissio ciuiũ imo etiã: & ipsa destitutione punisset ꝓculdubio expauissetis ad solicitudinẽ nr̃am ad silentiũ reoꝵ & stuporẽ quendã: q̄si mortuæ urbis q̄sissetis: qbus in ea imparetis plures hostes q̄ ciues uobis remãsissent: nũc. n. pauciores hostes habetis præmultitudĩe christianoꝵ pœne oĩum ciuiũ pœne oẽs ciues christiãos habẽdo. Sed hostes maluistis uocare generis humani. Quis aũt nos ab illis: occultis: & usq; quaq; uastantibus mentes & ualitudĩes uestras hostibus raperet? A dæmonioꝵ incursibus dico: q̄ de uobis sine præmio sine mercede depellimus. Suffecisset hoc solũ nostrę ultioni q; uacua ex inde possessio imundis spiritibus pateret: porro nec tanti præsidii cõpensationẽ cogitantes nõ modo non molestũ uobis genus: neq; etiam necessarium hostes iudicare maluistis: quia sumus plane nõ generis humani: sed potius tamen erroris. De cœtu. Caput. xxxviii.

P Roinde nec paulo lenius ĩter licitas factiões sectã istã deputari oportebat: a q̄ nihil tale cõmittitur: q̄le de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor. n. ꝓhibẽdaꝵ factionũ cã. De ꝓuidentia cõstat modestia publica: ne ciuitas in ptes scinderetur. q̄ res facile comitia cõsilia curias cõciones spectacula ẽt emulis studioꝵ cõpulsationibus iquietaret: cũ iã & in q̄stu habere cœpisset uenalẽ & mercenariã hoĩes uiolentię suę operã. At. n. nobis oĩ glorię & dignitatis ardore frigentibus nulla ẽ necessitas cœtus: nec ulla magis res aliena q̄ publica. Vnã oẽm rempublicã cognoscimus mundũ. Aeq; spectaculis uestris i tantũ renuntiamus: in quantũ originibus eoꝵ: quas scimus de supstitione conceptas: cũ & ipsis rebus de quibus exiguntur pręterimus. Nihil est nobis dictu uisu auditu cũ insania circi: cum impudicitia theatri: cũ atrocitate harenę: cum xysti uanitate: quo nos offendimus. Si alias prę sumimus uoluptates. Si oblectari nouisse nolumus nostra iniuria ẽ: si

forte nostra non uestra: sed reprobamus quę placent uobis: nec uos nostra delectãt. Sed
licuit epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem. i. animi æquitatem & ampla ne
gocia.

De disciplina christianorum. Caput. xxxix.

Dam iam nunc ipse negocia christianæ factionis: ut qui mala refutauerim bona
e ostendam: corpus sumus de cõscientia religionis & disciplinæ uanitate & spei fœ
dere. Coimus in cœtum & aggregationem: ut ad deum quasi manu facta preca
tionibus ambiamus orantes. Hęc uis deo grata est: oramus etiã pro imperatoribus ꝓ mi
nistris eorum ac potestatibus pro statu sęculi pro reꝝ quiete ꝓ mora finis: coimus ad lit
terarum diuinarũ cõmemorationem: si quid pręsentium tempoꝝ qualitas aut præmone
re cogit: aut recognoscere: Certe fidem sanctis uocibus pascimus: spem erigimus: fiduciã
figimus: disciplinam præceptoꝝ nihilominus inculcationibus densamus. Ibidem etiam
exhortationes castigationes: & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere ut
apud cęteros de dei conspectu: sũmumq; futuri iudicii pręiudiciũ est. Si quis ita delique-
rit: ut a cõmunicatione orationis & cõuentus & omnis sancti cõmertii relegetur: pręsidẽt
probati quinq; seniores honorẽ istum non prętio sed testimonio adepti: neq;. n. prętio ul-
la res dei constat: etiam si quod arte genus est: non de oneraria sũma quasi redemptæ reli-
gionis congregatur. Modicam unusquisq; stipem menstrua die uel cum uelit & si modo
possit apponit. Nã nemo compellitur sed spõte confert. Hęc quasi deposita pietatis sũt:
nam inde non epulis nec potaculis nec ingratiis uoratrinis dispensatur. Sed ęgenis alẽdis
humandisq; & pueris ac pupillis re ac parentibus destitutis iamq; domesticis senibus. Itẽ
naufragiis: & si qui in metallis: & si qui in insulis: uel in custodiis duntaxat ex causa dei se-
ctę alumni confessionis suę fiunt. Sed eiusmodi uel maxime dilectionis opatio notam no
bis meruit penes quosdam. Vide inquiũt ut inuicem se diligant: ipsi enim inuicẽ oderũt:
& ꝓ alterutro mori sunt parati. Ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores erunt.
Sed & q̧ fratres nos uocamus: non alias opinor insaniunt q̃ q̧ apud ipsos omne sanguinis
nomen de affectationes simulatum est. fratres etiam uestri sumus iure naturę matris uni-
us: & si parum homines uos: quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur &
habentur: qui unum patrẽ deum agnouerunt: qui unum spiritum biberunt sanctitatis: q
de uno utero ignorantię eiusdẽ ad unam lucem expauerint ueritatis: sed eo fortasse minus
legitimi existimamur: quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat. uel quia ex sub
stantia familiari fratres sumus: quę penes uos fere dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo
animaq; miscemur: nihil de rei cõicatione dubitamus: omnia indiscreta sũt apud nos præ
ter uxores. In illo loco consortium soluimus in quo solo cęteri homies consortiũ exercẽt:
qui nõ amicorum solũmodo matrimonia usurpãt: sed & sua amicis patientissime submi
nistrant: ex illa credo maioꝝ & sapientissimoꝝ disciplina Gręci Socratis & Romani Ca
tonis qui uxores suas amicis cõmunicauerunt: quas in matrimoniũ duxerant: liberoꝝ cã
& alibi creandoꝝ: nescio quidẽ an inuitas: quid. n. de castitate curarent: quam mariti tam
facile donauerant? O sapientia atticę. o romanę grauitatis exẽplum: Leno est phũs & cẽ
sor: quid ergo mirũ si tanta caritas cõuiolatur. Nã & cœnulas nostras pręterq̃ sceleris infa
mes ut ꝓdigas sugillatis: de nobis. s. Diogenis dictũ est. Megarenses obsonãt: quasi cra
stina die morituri: Sed stipulã quis in alieno oculo facilius ꝑspicit q̃ in suo trabẽ. Tot tri-
bubus & curiis & decuriis ructantibus acescit aer: si saliis cœnaturis creditor erit necessari-
us herculanaꝝ decimanaꝝ polinctoꝝ sumptu stabularii supputabũt. Apaturiis Diony
siis mysteriis atticis coquoꝝ dilectus indicitur ad fumum cœne Sarapicæ sparteoli exci-
tabuntur: de solo triclinio christianoꝝ retractatur. cœna nostra de nomine rationem suã

oſtendit id quod uocatur: quod dilectio penes grecos quantiſcunq; ſumptibus conſtet:
lucrũ eſt pietatis nomine facere ſumptũ: ſiquidem inopes quoſq; refrigerio iſto uiuamuſ
non qua penes uos paraſiti affectãt ad gloriã famulandę libertatis ſub auctora mẽto uẽ
tris īter contumelias ſaginãdi: ſed qua penes deum maior eſt cõtemplatio mediocrium:
Si honeſta cauſa eſt cõmunium reliquum ordinem diſciplinæ de cauſa eſtimate: quid ſit
de religionis officio nihil utilitatis niſi immodeſtię admittit: non prius diſcumbitur: quã
oratio ad deum prægustetur: editur quantum eſurientes capiunt. Bibitur quãtũ pudicis
eſt utile: ita ſaturantur ut qui meminerint etiam per noctem adorandũ deũ ſibi eſſe. Ita
fabulantur ut qui ſciant dominũ audire: poſt aquã manualẽ & lumina: ut quiſq; de ſcri-
pturis ſanctis uel de proprio ingenio poteſt prouocatur ī mediũ deo canere: hinc ꝓbatur
qũo biberit. Aeq; oratio cõuiuium dirimit: inde diſcenditur non in cateruas ceſionũ neq;
in claſſes diſcurſationũ: nec in eruptiones laſciuiaꝝ. Sed ad eãdẽ curam modeſtiæ & pu
dicitiæ: ut q non tam cœnã cœnauerint q̃ diſciplinam. Hęc coitio chriſtianoꝝ merito ſa
ne illicita: ſi illicitis par: merito damnanda ſi quiſ de ea quæritur eo titulo quo de factioni
bus quærela eſt: in cuius ꝑniciem aliquãdo conuenimus. Hoc ſumus congregati: quod
& diſpſi. hoc uniuerſi quod & ſinguli neminẽ ledente neminem contriſtantes cũ ꝓbi: cũ
boni coeunt: cũ pii: cum caſti congregantur: non eſt factio dicenda ſed curia. At econtra
rio illis nomen factionũ accõmodandum eſt. qui in odium bonorum & proborum con-
ſpirant: qui aduerſum ſanguinem innocentium conclamant: prætexentes ſane ad odii de
fenſionem illam quoq; uanitatem: qđ exiſtiment omnis puplicę cladis: omnis popularis
incommodi chriſtianos: eſſe cauſam: ſi tyberis aſcendit in mœnia: ſi nilus non aſcendit ī
arua: ſi cœlum ſtetit: ſi terra mouit: ſi fames: ſi lues. Statim chriſtianus ad lenonẽ accla-
matur: tantos ad unũ. Oro uos ante Tyberium. i. ante chriſti aduentũ quantę clades or-
bem & urbẽ ceciderunt. Legimus Hieramapeam & delon & rhodon & choon iſulas mul
tis cũ milibus hominum peſſum abiiſſe. Memorat & plato maiurẽ Aſiæ & Aphricæ ter
ram atlantico mari ereptam. Sed & mare corinthium terręmotus ebibit: & uis undarum
lucaniam abſciſſam in Sicilię nomen relegauit. Hæc utiq; non ſine iniuria incolẽtium ac
cidere potuerunt: ubi uero tunc non dicam deoꝝ ueſtrorum contemptores chriſtiãi: ſed
ipſi dii ueſtri cum totum orbem cathacliſmus aboleuit: uel ut Plato putauit campeſtre
ſolummodo. poſteriores enim illos clade diluuii conteſtantur ipſę urbes: in quibus nati
mortuiq; ſunt: etiã quas cõdiderunt: neq; enim alias in hodiernum manerent: niſi & ipſæ
poſthumę cladis illius. Nondũ iudeum ab ægypto examen paleſtina ſuſceperat: nec iã
illic chriſtianæ ſectę origo conſederat: cũ regiones ac fines eius Sodoma & Gomora igne
us imber excuſſit: olet adhuc incendio terra: & ſi qua illic arboꝝ poma oriantur oculis te
nus: ceterum contacta cinereſcunt. Sed nec Thuſcia iã tunc atq; campania de chriſtianis
querebantur: cum uulſcinios de cœlo pompeios de ſuo mõte ꝓfudit ignis: nemo adhuc
Romę deum uerũ adorabat cum Annibal apud cãnas p romãos annulos cędes ſuas mo
dio metiebatur: oẽs dii ueſtri ab omnibus colebantur: cũ ipſum capitolium ſenones oc-
cupauerant.

De aduerſis urbibus. Caput. xl.

T bene quod ſi quid aduerſi accidit urbibus cędem clades temploꝝq; & mœni
e umq; fuerunt: ut iam hoc reuincã non ab eis euenire: quia & ipſis euenit. Semp
& humana gens male de deo meruit: primo quidẽ ut inofficioſa eius: quẽ cum ī
telligeret ex parte non requiſiui. ſed & alios inſuper ſibi cõmentata quos coleret: dehinc
quod non inquirendo inocentię magiſtrum & nocentię iudicem & exactorẽ omnibus ui
tiis & criminibus inoleuit. Cęteꝝ ſi requiſiſſet: ſequebat ut cognoſceret requiſitũ & reco

gnitum obseruaret: & obseruatum magis propitium experiretur q̄ iratum. Eundem ergo nunc quoq; scire debet iratum quē & retro semp priusq̄ christiani nominarētur: cuius bonis utebatur ante editis q̄ deos sibi fingeret: cur non ab eo etiam mala intelligat euenire: cuius bona esse non sensit. Illius rea est cuius & ingrata etiā tamē si pristinas clades cōparemus: leuiora nunc accidunt. ex quo christianos a deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia sæculi iniquitates tempauit: & deprecatores dei eē cœperūt: deniq; cū ab imbribus ęstiua hiberna suspendūt & annus in cura ē: uos qdem quotidie pasti statiq; prāsuri balneis & cauponeis & lupanaribus operātibus. Aquilitia ioui imolatis. Nudipedalia populo denuntiatis: cœlū apud capitoliū q̄ritis nubila de laquearibus expectatis: auersi ab ipso & deo & cœlo. Nos uero ieiuniis aridi & oī continentia expressi ab oī uitę frugæ dilati in sacco & cinere uolutātes inuidia cœlū tundimus deū tangimus: & cū misericordiā extorserimus Iuppiter honoratur.

Quod deus spernitur & statuę adorātur. Caput. xli.

Uos igitur importuni rebus humanis: uos rei publicoꝝ incōmodoꝝ illices semp apud uos deus spernitur: statuæ adorātur. Et. n. credibilius haberi debet eū irasci qui negligatur: q̄ qui coluntur. An ne illi i quissimi: si propter christianos etiā cultores suos lędunt: quo superare deberent a meritis christianoꝝ: hoc inquitis: & in deū uestꝝ repcutere est: si qd & ipse patiatur ꝑpter ꝑphanos etiā cultores suos lędi. Admittite prius dispositiōes eius: & non retorquebitis. Qui. n. semel ęternū iudiciū destinauit: post sæculi finem non pręcipitat discretionē: q̄ est cōditio iudicii ante sæculi finē. Aequalis est interim sup oē hominum genus & indulgens & increpās cōmunia uoluit esse & cōmoda ꝑphanis & incommoda suis: ut pari consortio oēs & lenitatē eius & seueritatē experiremur: quia hęc ita didicimus: apud ipsum diligimus lenitatē metuimus sęueritatē: uos contra utranq; despicitis ēt sequitur ut oēs sęculi plage uobis: si forte in admonitionē nobis in castigationē a deo obueniant. At quin nos nullo modo lędimur: in primis q̄ nihil nostra refert in hoc ęuo nisi de eo q̄ celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligitur uestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quoq; pstringunt: ut uobis coherētes lętamur magis recognitione diuinaꝝ prędicationum confirmātium. s. fiduciam & fidem spei nostrę. Si uero ab eis quos colitis oīa uobis mala eueniunt nostri causa: quid colere p seueratis: tā ingratos: tā iniustos qui magis uos i dolorē christianoꝝ iuuare & asserere debuerant: quos separare deberent a meritis christianoꝝ.

Contra eos qui infructuosos dicebant christianos. Caput. xlii.

Sed alio quoq; iniuriaꝝ titulo postulamur: & infructuosi i negotiis dicimur. quo pacto homines nobiscum degentes eiusdem uictus habitus instructus eiusdem ad uitam necessitatis: neq; enim bracmanæ aut iudeoꝝ gymnasophistæ sumus siluicolę & exules uitę. Meminimus gratiā nos debere domino deo creatori nullū fructū operum eius repudiamus: plane tempamus: ne ultra modum aut ꝑperā mutamur. Itaq; non sine foro non sine macello non sine balneis: tabernis officinis: stabulis nundinis uřis: cęterisq; cōmertiis cohabitamus in hoc sęculo. Nauigamus & nos uobiscū: & militamus & rusticamur & mercamur: pinde miscemus artes opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo ifructuosi uidemur negociis uestris cū quibus & de quibus uiuimus nō scio. Sed si cerimonias tuas non frequento: Attamen illa die homo sum. Non lauor diluculo saturnalibus ne & noctē & diem pdā. Attamen lauor honesta hora & salubri: q̄ mihi & calorem & sanguinem seruet. Rigere & pallere post lauacꝝ mortuus possū nō i publico liberalibus discūbo: qd bestiariis suprema cœnātibus mos est. Attamen ubi de copiis tuis cœno nō emo capiti coronā: qd tua iterest emptis nihilomius floribus qūo utar: puto

gratius esse liberis & solutis & undiq uagis. Sed & si in coronã coactis os coronam nari bus nouimus: uiderint qui p capillum odorantur: spectaculis nõ conuenimus: q̃ tamen apud illos coetus uendicantur: si desiderauero liberius de ppriis locis summãtur: plane non emimus. Si arabię q̃runtur sciant Sabei pluris & carioris suas merces christianis sepeliendis pfligari: q̃ diis fumigandis: certe inquitiis templorũ uectigalia quotidie decoquunt stipes quotus quisq iã iactat. Non. n. sufficimus & hoĩbus & diis nr̃is mendicantibus opẽ ferre. Nec putamus aliis q̃ petentibus impartiendũ. Deniq porrigat manũ iuppiter & accipiat cũ interim plus nr̃a misericordia insumit uicatim q̃ uestra religio tẽplatim. Sed cętera uectigalia gratias, christianis agent ex fide dependentibus debitum q̃ alieno fraudando abstinemus: ut si ineatur q̃tum uectigalibus pereat fraude & mendatio nostrorum professionum facile ratio haberi possit unius speciei querela compensata pro cõmodo cæterarum rationum.

De lenocinio. Caput. xliii.

p Lane confitebor qui nã si forte uere de sterilitate christianorũ conq̃ri possunt: primi erunt lenones perductores aquarioli. tum siccarii uenarii magi item aruspices arioli mathematici. his infructuosos esse magnus fructus est. & tamẽ quodcunq dispendiũ est rei nostræ: per hanc sectã cum aliquo præsidio cõpẽsari potest.

De exorcismate. Caput. xliiii.

q Vãti habetis non dico qui iam de nobis demonia excutiant: non dico iam qui p uobis quoq uero deo preces sternant: quia forte non creditis. Sed a quibus nihil timere possitis.

De custodiis hennicorum. Caput. xlv.

a T enim illud detrimentũ reipublicę tã grande q̃ uerũ nemo circunspicit illã iniuriã ciuitatis nullus expendit cũ tot iusti ĩpedimur: cũ tot innocentes erogamur: uestros. n. iã contestamur actus: qui quotidie iudicandis custodiis præsidetis: qui sententiis elogia dispungitis tota uobis nocentes uariis crimimũ elogiis recensentur: quis illic siccarius: quis manticulanus: quis sacrilegus: aut corruptor: aut lauantiũ prędo: quis ex illis etiã christianis ascribitur. aut cũ christiãi suo titulo offerũtur: quis ex illis ẽt talis: q̃les tot nocẽtes de ur̃is semp ęstuat carcer: de ur̃is semp metalla suspirãt: de ur̃is sp bestię saginãtur: de uestris semper munerarii noxiorum greges pascunt: Nemo illic christianus: nisi plane tantum christianus: aut si & aliud iam non christianus.

De innocentia christianorum. Caput. xlvi.

n Os ergo soli innocentes. Quid mirũ si necesse est? Enim uero necesse est innocẽtiã a deo edocti & pfecte eam nouimus: ut a pfecto magistro reuelatam: & fideliter custodimus. ut ab inconceptibili dispensatore mandatã: uobis aũt humana extiatio ĩnocentiã tradidit: hũana itẽ dãnatio impauit. Inde nec plene adeo timendæ estis o disciplinę ad ĩnocentiæ ueritatẽ: tãta ẽ prudentia hoĩs ad demõstrandũ bonũ: quãta auctoritas ad exigendũ. tã illa facilis q̃ ista cõtemni. Atq a deo q̃d plenius dicerẽ nõ occides: an docere ne irasceris quidẽ? Quid pfectius phibere adulteriũ: an ẽt ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio an de mali loquio ĩterdicere? quid ĩstructius iniuriam non permittere: an nec uicem iniurię sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq leges uestras quæ uidentur ad ĩnocentiam pergere de diuina lege: aut antiquiore forma mutuatas. Diximus iam de Moysi ætate. Sed quanta auctoritas legum humanarum cum ista: sed si euadere homini cõtingat & plęruinq; i admissis delitescẽdi & aliquãdo contẽnere ex uoluntate uel necessitate delinquendi recogitate ea ẽt p breuitate supplicii cuiuslibet: non tamen ultra mortem remansuri. Sic & epicurus oẽm cruciatum doloreq depreciat: modicũ q̃dẽ cõtẽptibilẽ pnũtiando: magnũ uero nõ diuturnũ: eni uero nos qui sub deo oĩum speculatore dispũgimur: quiq eternã ab eo poenã puidemus

merito soli innocentiæ occurrimus: & ꝓspicientia plenitudine & ꝓ latebrarꝝ difficultate:
& pro magnitudine cruciatus nõ diuturni uerꝝ sempiterni eum timentes quem timere de-
bebit: & ipse qui timentes iudicat. Deum nõ ꝓconsulem timentes: cõstituimus ut opinor
aduersus oium criminum intentationẽ: quę christianorꝝ sanguinem flagitat: ostendimus
totum statũ nostrum: & q̄bus modis ꝓbare possimus ita esse sicut ostendimus ex fide. s.
& antiq̄tate diuinarꝝ litterarꝝ. Item ex cõfessione spiritualium potestatũ q̄s nos reuincere
audebit: nõ arte uerborꝝ: sed eadem forma qua ꝓbationem cõstituimus de ueritate. Sed
dum unicuiq; manifestatur ueritas nostra: interim incredulitas dum de bono sectæ huius
obducitur: quod usui iam & de cõmertio inotuit: nõ utiq; diuinum negociũ existimat: sed
magis philosophię genus eadem inq̄t & philosophi monent & ꝓfitentur innocentiã iusti-
ciã patientiã sobrietatem pudiciciã. Cur ergo q̄bus cõparamur de disciplina nostri ꝓinde
illis nõ adequamur ad licentiã impunitatẽq; disciplinę: uel cur & illi ut pares nostri non ur-
gẽtur ad officia quę nos obeuntes piclitamur. Quis. n. philosophũ sacrificare. aut deiera-
re: aut lucernas meridie uanas ꝓferre cõpellit. Quinimo & deos uestros palã destruunt:
& supstitiones uestras cõmentariis quoq; accusant. Laudãtibus uobis plæriq; etiã in prin-
cipes latrant sustinentibus nobis: & facilius statuis & salariis remunerãtur: q̃ ad bestias ꝓ-
nunciãtur: sed merito philosophi: nõ. n. christiani cognominantur. Nomen hoc philoso-
phorꝝ demonia nõ fugat: quidni? cum secundũ deos philosophi demonas deputẽt. Socra-
tis uox est: si demoniũ pmittat. Idam & cum aliquid de ueritate sapiat deos negãs. Aescu-
lapio tamen gallinaceum ꝓsecari iam in fine iubebat: credo ob honorẽ patris eius: q̄a So-
cratẽ Apollo sapientissimũ oium cecinit: o Apollinẽ inconsideratũ sapientiæ testimoniũ
reddidit ei uiro q̄ negabat deos esse: in quãtum odium flagrat ueritas in tantũ qui eã ex fide
præstat offendit: qui aũt adulterat & affectat hoc maxime nomine gratiã pangit apud inse-
ctatores ueritatis q̃ in lusores & corruptores. Inimice philosophi affectant ueritatẽ & affe-
ctando corrumpũt: ut q̄ gloriã captant christiani: & in necessario appetunt & integre præ-
stãt: ut q̄ saluti suæ curãt: adeo neq; de scientia neq; disciplina ut putatis æquamur. Quid
. n. Thales ille princeps phisicorꝝ sciscitanti cræso de diuinitate certum renũciauit: comea-
tus deliberãdi sępe frustratus deum q̄libet opifex christianus & inuenit & ostendit: & exin-
de totũ quod in deo queritur re quoq; assignat: licet plato affirmet factitatorem uniuersita-
tis: neq; inueniri facilem & inuentũ enarrari in oẽs difficilem. Cæterꝝ si de pudicitia ꝓuoce-
mus: lego ptem sentẽtię atticæ in Socratem corruptorẽ adolescentiũ ꝓnunciatã. Sexum
nec fœmineum mutat christianus: noui & Phirnẽ meretricem Diogenis supra recubantis
ardorẽ subantẽ Audio & quendã Speusippũ de Platõis schola in adulterio piisse: christia-
nus uxori suę soli masculus nascitur. Democritus excecando semetipsum q̄ mulieres sine
cõcupiscentia aspicere nõ posset & doleret si nõ esset potitus: incõtinẽtiam emendatiõe ꝓ-
fitetur. At christianus saluis oculis fœminã uidet animo aduersus libidinem cæcus est. Si
de probitate defendam ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platõis thoros alia su-
perbia deculcat: christianus nec in pauperem superbit. Si de modestia certem. Ecce pytha-
goras apud thirios: zenon apud prienenses tyrannidem affectant Christianus uere nec ci-
uitatem. Si de æquanimitate cõgrediar. Licurgus apocarthesin optauit: q̄ leges eius laco-
nes emendassent: christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem Anaxa-
goras depositum hostibus denegauit christianus etiam extra fidelis uocatur. Si de sim-
plicitate consistã Aristoteles familiarem suũ Hermiã turpiter loco excedere fecit: christia-
nus nec inimicũ suum lędit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexãdro regẽdo potius adu-
latur q̃ Plato a Dionysio uentris gratia uendicatur Aristippus in purpura sub magna gra-
uitatis suꝑficie nepotatur: & hidias dum ciuitati insidias disponit occiditur: hoc ꝓ suis oi

attrocitate dissipatis nemo unq̄ temptauit christianus: sed dicet aliq̄s etiam de nostris excedere quosdam a regula disciplinæ: desinunt tamen christiani haberi penes nos philosophi uero illi cū talibus factis in noīe & in honore sapientię pseuerant: adeo quid simile philosophis & christianis græciæ discipulus: & cœli famæ negociator: & uitæ uerbo℞ & facto℞ opator: & re℞ ędificator & destructor. Amicus & inimicus erroris ueritatis interpolator & integrator & expressor & furator eius: & custos antiquior oībus ueritas ni fallor: & hoc mihi pficit antiquitas præstructa diuina litteraturę quo facile credam thesau℞ eam fuisse posteriori cuiq̄ sapientię: & si nō onus tamen uoluminis temperarē etiā excurrerem ī hanc quoq̄ pbationem. Quis poeta℞: quis sophista℞: qui nō oīno de pphetā℞ fonte potauerit: Inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigauerunt ut quę de nostris habēt: ea nos cōparēt illis. Inde opinor & a quibusdā quoq̄ eiecta philosophia a thebis dico aspartiatis & argiuis dum a uestra conantur: & hoīes glorię ut diximus: & eloquentiæ solius libidinosi si quid in sanctis scripturis offenderunt: digestis ex improstituto curiositatis ad ppria opa uerrunt: neq̄ satis credentes diuina esse quo minus interpolarent: neq̄ satis ītelligentes ut adhuc tūc sub nubila etiā ipsis iudęis obumbrata: quo℞ ppria uidebātur. Nam & si qua simplicitas erat ueritatis: eo magis scrupulositas humana fidē aspnata mutabat p qđ incertū miscuerunt etiā quod inuenerāt certū. Inuentū .n. solūmodo deum nō ut inuenerāt disputauerūt: ut & de q̄litate & de natura eius & de sede disceptent. Alii īcorpalem asseuerant: alii corpalem ut tā platoici q̄ stoici: alii ex atomis: alii ex numeris. Sicut epycurus & Pythagoras: alii ex igne qualiter Eraclito uisum est: & platonici qdem curātem re℞ cōtra Epicurei otiosum & inexercitū: & ut ita dixerim neminem humanis rebus positum uero extra mundū. Stoici q figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundū platonici q̄ gubernatoris exemplo intra illud maneat qđ regat: sic & de ipso mundo natus innatus ue sit: decessurus mā̄surus ue sit uariant: sic & de animę statu: q̄ alii diuinam & ęternā: alii dissolubilem cōtendūt: ut q̄s sensit ita intulit aut reformauit. Nec mi℞ si uetus instrumentū ingenia philosopho℞ interuerterunt: ex ho℞ semine & nostram hanc nouiciolā paraturam uiri qdam suis opinioībus ad philosophicas sententias adulterauerunt: & de una uia obliquos multos tramites & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim ne cui nota uarietas sectę huius in hoc quoq̄ nos philosophi adequare uideatur & ex ueritate defensionū uindicet ueritatem: expedite autem præscribimus adulteris nostris illam esse regulam ueritatis quæ ueniat a christo transmissa per comites ipsius quibus aliquāto posteriores diuersi isti cōmentatores probabuntur: omnia aduersus ueritatem de ipsa ueritate constructa sunt: operantibus æmulationem istam spiritibus erroris. Ab hiis adulteria huiusmodi salutaris disciplinę suborta: ab his quędam etiam fabulę immisse quę dissimilitudine fidem infirmarent: ueritatis uel etiam si potius euincerent: ut quis ideo nō putet christianis credendum: qa nec poetis & philosophis: uel ideo magis poetis & philosophis existimet credendum: quia nōn christianis. Itaq̄ & ridemur deum prędicantes iudicaturum. Sic enim & poetę & philosophi tribunal apud inferos ponunt & gehennam. Si comminemur quæ est ignis archani subterraneam ad pœnam thesaurus proinde decachinamur. Sic enim & pirthiflegeton apud mortuos animus est: & si paradisum nominemus locum diuinę amœnitatis: recipiendis sanctorum spiritibus destinatum: materia quadam ignec illius zonæ a noticia orbis cōmunis segregatum: Helisei campi fidem occupauerūt. Vnde hęc oro uos philosophis aut poetis tā cōsimilia nō nisi de nostris sacramētis ut de prioribus. Ergo fideliora sūt nostra magisq̄ credenda: quo℞ imagines quoq̄ fidem inueniūt: si de suis sensibus. Iā ergo sacra nostra imagines posterio℞ habebūtur: qđ ue℞ forma nō

sustinet: nunq̃.n. corpus umbra aut ueritatē imago pręcedit. Age iam si ꝗs philosophus
affirmet: ut ait Liberius de sententia Pythagoræ hoīem fieri ex mulo. colubꝝ ex muliere
& in eam opinionē oīa argumenta eloquii uirtute destorserit: nōne & sensum mouebit: &
fidem infiget: etiam ab aīalibus abstinēdi. Propterea ꝑsuasum ꝗs habeat ne forte bubulā
de aliquo ꝓauo suo obsonet. At.n. christianus si de hoīe hoīem ipsumq; de Gaio gaium
reducere repromittat lapidibus magis nec saltem cædibus a populo exigetur: si quæcūq;
ratio præest animaꝝ humanaꝝ reciprocandaꝝ in corpora: cur nō in eandem substantiā re
deant cū hoc sit restitui id esse quod fuerat. Iam nō ipsæ sunt quæ fuerant: ꝗa nō potuerūt
esse q̄d nō erant: nisi desināt esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit: si ue
limus ad hāc ꝑtem lasciuire: quis inquā bestiā reformari uidit: sed de nostra magis defen
sione qui ꝓponimus multo utiq; dignius credi hominem ex hoīe rediturꝝ: quēlibet ꝓ quo
libet: dum eadē qualitas animæ in eandē restauretur conditionē: & si nō effigiem certe ꝗa
ratio restitutiōis destinatio iudicii est: necessario idem ipse qui fuerat exhibebitur: ut boni
seu cōtrarii meriti iudiciū a deo referat. Ideoq; reprę̄sentabūtur & corꝑa: ꝗa neq; pati ꝗcq̃
potest aīa sola sine materia stabili.i. carne: eo quod oīno de iudicio dei pati debent Animę
nō sine carne meruerunt: intra q̃ omnia egerunt: sed qūo inquis dissoluta materia exhiberi
pōt. Cōsidera temetipsum o hō: & fidē rei inuenies. Recogita quid fueris anteq̃ esses utiq;
nihil: meminisses.n. si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras priusq̃ esses: idem nihil fueris cū
esse desieris: cur nō posses esse rursus de nihilo: eiusdē auctoris uoluntate: qui te uoluit eē
ex nihilo. Quid noui tibi eueniet: qui nō eras: factus es: cū iteꝝ nō eris: fies. Redde rōnem
si potes: q̃ factus es: & tūc requires q̃ fies. Et tamē facilius utiq; fies quod fuisti aliq̄do: ꝗa
æque nō difficile factus es: q̄d nunq̃ fuisti aliq̄do. Dubitabitur credo de dei uiribus: ꝗ tan
tū corpus hoc mūdi de eo ꝗ fuerat: nō minus q̃ de morte uocatiōis & inanitatis imposuit
aīatum spūm oīum animaꝝ animatore signatū: & ipsum humanæ resurrectiōis exemplū
in testimoniū nobis. Lux quottidie īterfecta resplendet: & tenebrę pari uice decedēdo suc
cedunt: sydera defuncta uiuescūt: tꝑa ubi finiuntur incipiūt: fructus consumātur & rede
unt: certe semina nō nisi corrupta & dissoluta fœcūdius surgūt: oīa ꝑeundo seruātur: oīa
de interitu reformantur. Tu homo tantū nomen si intelligas te uel de titulo Pythię dicens
dominum oīum morientiū resurgentiūue ad hoc morieris: ut ꝑeas ubicūq; resolutus fue
ris quæcūq; te materia destruxerit hauserit aboleuerit ī nihilum ꝓdigerit: reddet te eius est
nihilū ipsum cuius & totū: ergo inq̄tis semꝑ moriendū erit & semꝑ resurgendū: si ita reꝝ
dominus destinasset: ingratis expieris cōditionis tuę legem. At nūc nō aliter destinauit q̃
prędicauit: quę ratio uniuersitatē ex diuersitate cōposuit: ut oīa æmulis substātiis sub uni
tate cōstarent ex uacuo ex solido ex aīali & inaīali ex cōpræhensibili & incōpræhensibili ex
luce & tenebris & ipsa uita & morte eadē æuū quoq; ista destinata distincta cōditione con
seruit: ut prima hæc pars ab exordio reꝝ q̃ incolimus tꝑali ætate ad finē defluat. Sequens
uero q̃ expectamus in infinitā æternitatē ꝓpagetur. Cū ergo finis & limes medius qui in
terhiat affuerit: ut etiā mūdi ipsius species trāsferatur: æque tꝑalis: quæ illi dispositiōi ęter
nitatis aulę uice oppāsa est. tūc restituetur oē humanū genus ad expūgendū q̄d ī istō ęuo
boni seu mali meruit: & exinde dependēdum īmensam æternitatis ꝑpetuitatē. Ideoq; nec
mors iam nec rursus ac rursus resurrectio. Sed erimus iidē qui nūc nec alii post dei quidē
cultores apud deū semꝑ supinduti substātia ꝓpria ęternitatis. Prophani uero & qui nō in
tegre ad deū in pœna ęque iugis ignis hn̄tes ex ipsa natura eius diuinā.s. submistrationē
incorruptibilitatis. Nouerunt & philosophi diuersitatem arcani & publici ignis. Ita lon
gē alius est qui usui humāo: alius q̄ iudicio dei apparet: siue de cœlo fulmina stringēs: siue

de terra p uertices montiũ eructans: non. n. assũmit quod exurit: sed dum erogat reparat:
adeo manent mõtes semp ardentes: & q de cœlo tãgitur saluus est: ut nullo iã igni decine-
rescat: & hoc erit testimoniũ ignis æterni hoc exemplũ iugis iudicii pœnã nutriẽtes mõtes
urũtur & durãt. Quid nocentes & dei hostes: hæc sunt quæ in nobis solis præsumptiões
uocantur in philosophis & poetis sũmę sciæ & insignia ingenia. Illi prudentes: nos inepti.
Illi honorãdi: nos irridendi: imo eo ãplius & puniendi: falsa nũc sint q̃ tuentur: & merito
præsumptio: attamẽ necessaria inepta: attamen utilia. Siqdem meliores fieri cogũtur qui
eis credũt metu æterni supplicii: & spe ęterni refrigerii: itaq̧ nõ expedit falsa dici: nec inepta
haberi: quę expedit uera pręsumi nullo titulo dãnari licet: quę ꝓsunt oĩno. In uobis itaq̧
pręsumptio est hæc ipsa quę dãnat utilia ꝓinde nec inepta eẽ possunt: certe & si falsa & ine
pta: nulli tamẽ noxia: nã & multis aliis similia qbus nullas pœnas irrogatis uanis & fabu
losis inaccusatis & impunitis ut inoxiis. Sed ĩ eiusmodi. n. si utiq̧ irrisioni iudicandũ est:
nõ gladiis & ignibus & crucibus & bestiis: de qua iniqtate sęuiciæ nõ modo cæcũ hoc uul
gus exultat & insultat: sed & qdam urum qbus fauor uulgi de iniqtate captatur: glorian
tur nõ q̃si totum qđ in nos potestis nostrũ sit arbitriũ certe si uelim christianus sum: tũc
ergo me dãnabis si dãnari uelim: cũ uero quod in me potes nisi uelim nõ petes. Iam meæ
uolũtatis ẽ: qđ potes nõ tuę potestatis: ꝓinde & uulgus uana de nostra uexatiõe gaudet:
ꝓinde. n. nostrũ est gaudiũ: quod sibi uindicant qui malũt dãnari q̃ a deo excidere: cõtra
illi qui nos oderunt dolere nõ gaudere debebãt cõsecutis nobis quod eligimus. Ergo inqui
tis cur q̃rimini q̧ uos inseq̃mur: si pati uultis cũ diligere debeatis p quos patimini qđ uul
tis plane uolumus pati: uerũ eo more quo & bellũ miles: nemo qppe libens patitur cũ &
trepidare & piclitari sit necesse: tamẽ & pręliatur oĩbus uiribus & uincens in pręlio gaudet
qui de pręlio q̃rebatur: quia & gloriã conseqtur & prædã pręliũ est nobis qđ ꝓuocamur
ad tribunalia ut illic sub discrimine capitis ꝓ ueritate certemus. Victoria est autem ꝓ quo
certaueris obtinere: ea uictoria habet & gloriam placendi deo: & prædam uiuendi in ęter-
num: sed obducimur certe cũ obtinuimus: ergo uicimus cũ occidimur: deniq̧ euadimus
cũ obducimur. Licet nũc sarmenticios & semassios appelletis: quia ad stipitem dimidii as
sis reuincti sarmentoꝝ ambitu exurimur. Hic est habitus uictoriæ nostrę. Hęc palmata
uestis: tali curru triumphamus: merito itaq̧ uictis non placemus: ꝓpterea. n. desperati &
perditi existimamur. Sed hęc despatio & pditio pœne uos in causa glorię & famæ uexillũ
uirtutis extollunt. Mutius dextram suã libens in ara reliquit: o sublimitas animi. Empe-
docles totum sese atheniensiũ ęthneis incendiis donauit: o uigor mentis. Aliqua Cartha-
ginis cõditrix rogo se secundũ matrimoniũ dedit: o preconiũ castitatis Regulus ne unus
pro multis hostibus uiueret toto corpe cruces patitur: o uirũ forrem & in captiuitate uicto
rem. Anaxarchus cum in exitum ptisanę pilo coniunderetur. tunde tunde aiebat Anaxar
chi folem. Anaxarchũ. n. non tundis o philosophi magnanimitatem qui tali de suo exitu
etiam iocabatur: omitto qui cũ gladio proprio alioue genere mortis mitiore de laude pe-
pigerunt. Ecce. n. & tormentoꝝ certamina coronãtur a uobis. Attica meretrix carnifice iã
fatigato: postremo linguã suã comestã in faciem tyrãni sęuientis expuit. ut expueret & uo
cem ne cõiuratos cõfiteri posset. si etiã uicta uoluisset zeno Elates cõsultus a Dionysio. qđ
nã philosophia pręstaret cũ respondisset cõtemptũ mortis ĩpassibilis flagellis tyrãni obie
ctus sententiã suã ad mortem usq̧ signabat. certe laconũ flagella sub oculis etiã hortantiũ
ꝓpinquoꝝ accerbata tantũ honor est tolleratię. deinde cõferunt q̃tum sanguinis fuderint
o gloriã licitam qa humanam cui nec præsumptio pdita: nec psuasio despata reputatur i
cõtemptu mortis & attrocitatis oĩmode. cui tantũ ꝓ patria. ꝓ impio. ꝓ amicitia pati p-

missum est: quantum ꝑ deo nō licet: & tamen illis omnibus & statuas diffunditis: & imagines inscribitis: & titulos inciditis in ęternitatem: quantum de monumentis potestis scilicet pręstatis: & ipsi quodammodo mortuis resurrectiōem hanc ꝗ ueram a deo spãt si ꝑ deo patiatur insanus est. Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populum si illis christianos imolaueritis: crutiate: torquete: dãnate: atterite nos. Probatio est. n. innocẽtiæ nostrę iniqtas uestra. Ideo nos hęc pati Deus patitur. Nã & ꝓxime ad lenonem damnando christianam potius q̃ ad leonem confessi estis labem pudicitię apud nos attrociorẽ omni pœna & omni morte reputari: nec quicq̃ tamẽ ꝓfuit. Exq̄sitior quæq; crudelitas uestra illecebra est magis sectæ. Plures efficimur quotiens metimur a uobis Senten est sanguis christianoꝝ: multi apud uos ad tollerantiam doloris & mortis hortantur: ut Cicero in tusculanis: ut Seneca in fortuitis: ut Diogenes: ut Pyrron: ut Galinicus. Nec tamẽ tantos inueniunt uerba discipulos: quãtos christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio q̃ exprobatis magistra est. Quis. n. non contemplatione eius concutitur ad reqrendum qd intus in re sit? Quis nō ubi requisiuit accedit? ubi accessit pati exoptat: ut dei gratiam redimat: ut omnem ueniam ab eo compensatiōe sanguinis sui expediat: omnia enim huic operi delicta donãtur. Inde est ꝙ ibidem sententiis uestris gratias agimus: ut est æmulatio diuinę rei & humanę: cum dãnamur a uobis a deo absoluimur.. F I N I S.

Impressum Venetiis per Bernardinum Benalium.

Item Sermo pulcherrimus de Vita eterna. Caput. xlvii.

s Icut dicit Augustinus. Beata est uita cum id quod hominibus optimum est habetur & amatur. Si alicui nunciaretur ꝙ esset heres alicuius magne possessionis uel hereditatis. unde magnus honor sibi uel suis posset euenire. multum gauderet & magnãs expensas faceret & poneret se in multis miseriis & transiret maria & mõtes ut cito ueniret ad hoc Et si dimitteret se exhereditari. accideret ex prauitate magna & defectu cordis. Deus autem nunciat amicis ꝙ sunt heredes uite & regni eterni. Iob. xxxvi. Annunciat amico quoniam possessio eius sit. s. ꝙ habeat ibi ius. & ꝙ ad eam possit ascẽdere: n: si ex prauitate cordis & defectu ꝑdat. Super hoc expauit cor meum factum in tali excessu quasi motum de loco suo. Parum fuit ꝙ saltaret de uentre ob sui desiderium. Vita eterna debetur nobis iure hereditario. Turpe est cum terra aliqua uenditur si ab eis qui nō sunt de cognitiōe ematur. Sicut nos omnes sumus fratres christi. unde hereditatem regni celorum quam uenditioni exponit emere debemus. Hiere. xxxii. Eme agrum meum qui est in anathot. tibi enim competit iure propinquitatis. Item libenter dicitur res emi in qua quis nec falli potest nec damnificari. Tale est regnũ celorum q̃tũcunq; cõstet. Prouer. ulti. Cõsiderauit agrum & emit illum. Et sequitur. Gustauit & uidit quoniam bona est negotiatio eius. Item deus multum ostendit eternam uitam uel gratiam ualere & magnã esse quãdo eam tam care uendit amicis quos nullo modo deciperet. Petrus emit eam martirio crucis. Paulus amputatione capitis: & sic de aliis. Ipse enim filius dei emit eam amicis suis effusiōe sanguinis sui. Magna ergo insania uidetur illi qui credit ad melius foꝝ habere uinũ ꝗ filius uel serui domus uel etiã paterfamilias. Sic ꝗ paradisum ad melius foꝝ uult hẽre q̃ ẽti uel ipse christus. Lu. ulti. Nõne oportuit christũ pati. &c. Greg. Quis sctõꝝ sine tribu

latione coronatus est: facta precedentium recolamus: & nõ erunt grauia que toleramus.
Item si homo tantũ laborat ꝓ uita ista que misera & fluida est: q̃tum deberet laborare ꝓ
uita eterna. Augustinus: O amatores mundi non est requies ubi queritis eam. Beatam ui-
tam queritis in regione mortis. non est hic: quomodo ibi beata uita ubi nec uita: Quod si
amatis istam miseram fluidamq; uitam: ubi cum tanto labore uiuitis: quanto magis ama
re debetis illã beatã uitã ubi nullum dolorẽ sustinebitis. Si homo tantũ cauet sibi a noci
uis cibis ꝓ uita tpali. quare nõ pro uita eterna. que p mala opera amittitur. Iob. vi. Nun-
quid poterit gustari quod gustatum affert mortem. Item homo indigens omni bono libẽ
ter quereret patriam ubi bõis oĩbus abundaret sine fine. hec est uita eterna. Iudicũ. xviii.
Da nobis domine locum ĩ quo nullus rei est penuria. Deutero. viii. Oĩum reꝝ abũdantia
pfrueris. Augustinus. Cur p multa uagaris homuntio querendo aĩe tue & corpis tui bo-
num. Ama unum bonum in quo sunt oĩa bona & sufficit. Quid. n. amas caro mea. quid
desideras anima mea. Ibi est quicquid amatis: quicquid desideratis. Si delectat pulchri
tudo. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eoꝝ. Absalonis formositas ibi esset deformi
tas & tamen in toto israel nõ erat pulchrior illo. ita q; a planta pedes usq; ad uerticem non
erat in eo ulla macula. Cur ergo queris pulchritudinẽ q̃ sicut flos marcescit & cadit. & de
spicis illã q̃ dabitur humilibus & despectis. Phil. iii. Saluatorẽ expectamus q̃ refor. &c.
Si delectat uelocitas. Certe ubi uoluerit spũs ibi ꝓtinus erit corpus: sicut sol statim cũ
nascitur in oriente. apparet in occidente. Tunc saliet sicut ceruus claudus: ut dr̃ Ysa. xxv.
Si libertas. Liberabitur creatura a seruitute corruptionis in libertatẽ glorie filioꝝ dei. Il
la que sursum est hierusalẽ libera est. Si care emit aliq̃do homo libertatẽ tpalem: quare nõ
eternam. ubi mortua manus nõ accipitur nec census redditur. Si lõga & salubris uita de
sideratur. Ibi eterna sanitas: & uite eternitas. Ibi nullus moritur: qa nullus ibi oritur: sed
iusti imppetuum uiuẽt & salus iustoꝝ a domino: Ibi nullus ĩtrinsecus morbus: nullus ex
trinsecus. sed sũma ĩ carne sanitas. in aĩa tota trãq̃llitas: qa christus erit uita tua. nec te se-
nectus cõsumit. Si satietas. Psal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Christus. n. erit ci-
bus tuus ne esurias. potus ne sitias. Apoc. vii. Nõ esurient neq; sitiẽt ãplius neq; &c. Chry
sostomus. Ibi satiari desiderabimus: ne satietas generet fastidiũ: desiderãtes satiabimur:
necũ anxietate satiet desideriũ: In presenti nõ satiatur oculus uisu nec auris auditu imple-
tur. Ecc. i. Sed tunc implebitur in bonis desiderium tuum. Si melodia uel leticia. Va-
cabimus dei laudibus qui erit omnia in omnibus ubi nec ulla desidia cessabitur. nec ulla
indigentia laborabitur. psal. Sicut letantium omnium habitatio est in te: Gaudium & le
ticia inuenientur in ea & gratiarum actio: & uox laudis. Si sapientia uel cognitio: ipsa sa
pientia ostendit seipsam: tunc cognoscent a minimo usq; ad maximum. Bernardus: Co-
gnoscemus patris potentiam: filii sapientiam: spiritussancti benignissimam clementiam:
& ita habemus illius summe trinitatis cognitionem. Chryso. Quid est quod nõ sciat q
scientẽ omnia uidet: Iohan. xvii. Hec est uita eterna ut cognoscant te uerum deum & quẽ
misisti iesum christum. Si cõmunis amicitia uel dilectio: Diligent deum plus quam se-
ipsos: Etiam se inuicem tanq̃ seipsos: Et deus ipsos plus quã illi seipsos: Et tanta uis cari-
tatis omnes sibi sociat ut quod in se non accipiat in alio accepisse gaudeat. Si pax & con
cordia. Illis erit una uolũtas: ibi nihil aduersum: nec a seipso nec ab alio quis patietur. qa
erit illis oĩbus una uolũtas. Idẽ ĩ illa eterna patri[illegible] ĩmortales erimus nec prelia erũt ul
la nec debita: sed uera pax. Si potentia q̃ritur: & o[illegible]potens erit q̃libet uoluntatis sue. Nã
sicut potest deus quod uult p seipsum: ita [illegible] illi quod uolent p seipsos: quia sicut
non aliud uolent q̃ ille: ita ille uolet quicq̃d illi uolent: & quod ille uolet nõ poterit nõ esse.

Si diuitie diliguntur. Gloria & diuitie in domo eius. Fideles seruos suos supra multa cō stituet. ut dicitur Matth. xxv. Grego. Si uere diuites eē cupitis ueras diuitias amate. Ysa. xxxiii. Oculi tui uidebunt hierusalem ciuitatem opulentam. Si honor Ibi erit uerus honor que nulli denegabitur nulli cōcedetur indigno. Imo filii uocabuntur. quia ubi erit deus & ipsi. Volo pater ut ubi ego sum illic sit & minister meus Io. xii. Si securitas. Viuēt cum omni trāquillitate securi. quia iustorum anime in manu dei sunt. &c. Sap. iii. Bernardus. O ciuitas celestis mansio secura patria totum continens quod delectat. populus sine murmure. incole quieti. homines nullam indigentiam habētes. O q̄ gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Si requies. Ibi requies sine labore. Apoca. xiiii. A modo iam dicit spiritus ut requiescant a laboribus suis. Si delitie uel uoluptates. Omnes delitie que sunt in mundo. & erūt usq; ad diē iudicii minores sunt respectu illius suauitatis. quomodo sit una gutta aque respectu totius maris. Bernardus. Tāta est iocunditas & suauitas illius celestis patrie. q̄ si non liceret ibi esse nisi per unius hore moram omnes huius uite dies pleni deliciis merito contemnentur. Cui cōparata omnis aliunde suauitas dolor est. omnis iocunditas meror. omne dulce amarum omne odoriferum fedum. omne quodcunq; aliud delectari dici possit molestum. cum dei bonitas in infinitum excedat omnem bonitatē. Bernardus. Si tanta inuenitur delectatio in portiuncula creature q̄ non potest homo ab ea separari. quanta erit in ipso creatore. Si gutta inebriat. multomagis totus fons. Si diuine bonitatis uestigia tantum habent suauitatis. qd habet ipse fons pietatis deus. Item solus odor qui datur sanctis in presenti plus ualet & delectat q̄ totum gaudium huius mūdi. quid ergo erit de ueritate dulcedinis. Augustinus. Quicquid uoles erit. & quicqd noles non erit. Gregorius. Nihil exterius quod appetatur. nihil interius quod fastidiatur. cor humanum indigens cor exptum erūnis. q̄tum gauderes si i his oībus abūdares. Dedignetur ergo fratres unusquisq; uestrū ultra uelle seruire peccato cui tāta ꝓmittuntur in celo & multa alia q̄ oculus nō uidit. nec auris audiuit. nec i cor hominis ascendit. que preparauit dominus deus electis suis. ut dicitur. i. Corinti. ii. Ad que perducere dignetur. Qui uiuit & regnat per omnia secula seculorum. Amen.

F I N I S